

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Iveta Zifčáková

**Rozvoj osobnosti uživatelů chráněného bydlení
Šanov**

Diplomová práce

vedoucí práce: Mgr. Martin Bednář, Phd.

2013

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Šanově dne 13. 11. 2013

.....
Bc. Iveta ZIFČÁKOVÁ

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Mgr. Martinu Bednářovi, Phd. za ochotu a odbornou pomoc při vedení diplomové práce.

Mé poděkování rovněž patří paní Mgr. Zdeňce Protivínské, vedoucí úseku aktivizačních činností organizace Zámek Břežany, p.o. a také všem obyvatelům a zaměstnancům chráněného bydlení Šanov.

Obsah

ÚVOD	5
1 MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ	7
1.1 <i>Stupně, klasifikace postižení</i>	8
1.2 <i>Osoby s mentálním postižením</i>	10
1.3 <i>Náhled na osoby mentálně postižené</i>	12
2 OSOBNOST	15
2.1 <i>Rozvoj osobnosti</i>	16
2.2 <i>Potřeby jako základna pro rozvoj člověka</i>	18
2.3 <i>Faktory ovlivňující rozvoj osobnosti</i>	19
2.3.1 <i>Vliv ústavní péče</i>	21
2.3.2 <i>Vliv nových trendů</i>	24
3 CHRÁNĚNÉ BYDLENÍ	30
3.1 <i>Vymezení pojmu</i>	30
3.2 <i>Služba chráněného bydlení</i>	31
3.3 <i>Podpora a činnosti v chráněném bydlení</i>	33
4 METODOLOGIE	39
4.1 <i>Účel, cíl výzkumu</i>	40
4.2 <i>Výzkumná oblast, téma a otázky</i>	41
4.3 <i>Výběr vzorku</i>	41
4.4 <i>Techniky získávání dat, proces a analýza dat</i>	42
5 CHARAKTERISTIKA ZAŘÍZENÍ, PROSTŘEDÍ	45
5.1 <i>Zámek Břežany</i>	45
5.2 <i>Chráněné bydlení Šanov</i>	47
5.2.1 <i>Průběh služby</i>	48
6 VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT	50
6.1 <i>Uživatel U1</i>	50
6.2 <i>Uživatel U2</i>	55
6.3 <i>Uživatel U3</i>	60
6.4 <i>Uživatel U4</i>	65
6.5 <i>Uživatel U5</i>	71
6.6 <i>Uživatel U6</i>	76
ZÁVĚR	83
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	86
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK	90
SEZNAM PŘÍLOH..	91
ANOTACE	98
ANNOTATION	

Úvod

Ve své diplomové práci jsem se rozhodla věnovat se problematice rozvoje osobnosti mentálně postižených osob. Situace těchto jedinců je v mnoha případech velmi komplikovaná již od narození. Pro rozvoj těchto lidí je nejdůležitější rodinné prostředí a život v normální, běžné společnosti. Většina z nich však byla umístěna v ústavech sociální péče a tím byla připravena o život v přirozených podmínkách.

Domnívám se, že ústavní péče tyto osoby svazuje a neumožňuje jim dostatečný rozvoj a začlenění. I takto postižení jedinci mohou žít plnohodnotný život v jiných podmínkách, je třeba jim však pomoci a ukázat jim správný směr. Pro člověka s mentálním postižením je velmi důležitá podpora. Velkou úlohu v této oblasti sehrál zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který podstatně změnil, ráz poskytovaných služeb pro mentálně postižené. Poprvé zde byla i legislativně ukotvena služba chráněného bydlení. Převážná většina chráněných bydlení se orientuje právě na poskytování pomoci osobám mentálně postiženým. Hlavním úkolem se stává podpora těchto jedinců v oblasti soběstačnosti a začlenění do běžné společnosti, komunity.

Pro psaní mé diplomové práce o problematice mentálně postižených osob žijících v chráněném bydlení mě přivedla praxe, kterou jsem absolvovala v rámci studia. Prostřednictvím této praxe jsem získala možnost působit v takovémto zařízení a zažít atmosféru života v něm. S pomocí mentálně postiženým osobám jsem neměla doposud žádnou přímou zkušenost, bylo to pro mne naprosto nové. Překvapením pro mne bylo zjištění, co vše tito jedinci zvládají a s čím si dokážou poradit. Začalo mne zajímat, čím vším tyto osoby musely projít, co vše se musely naučit po přestěhování z ústavní péče. Proto chci svůj výzkumu zaměřit zejména na změny způsobené u uživatelů po tomto přemístění do nového prostředí a nové služby. Mým úkolem bude zjistit, jak změny prostředí a poskytované služby působí na rozvoj uživatelů. Dále zjistit, jaký vliv na rozvoj mají základní činnosti chráněného bydlení a neposledně zjistit jakým způsobem to ovlivňuje jednotlivé uživatele při začleňování do společnosti. Pokusím se zjistit, jaké činnosti tyto osoby zvládaly v ústavu a jak je tomu dnes. Mohu tak porovnat, jaké má důsledky působení nového prostředí a nové služby na jejich rozvoj a začleňování. Získané poznatky a závěry

z mé práce mohou sloužit jako příklad dobré praxe v poskytování služby chráněného bydlení.

Cílem mé diplomové práce je tedy: Popsat změny v rozvoji uživatelů v souvislosti se změnou prostředí a poskytované služby.

Práce je rozdělena do dvou obsahových celků, které tvoří teoretická část a část praktická. V *teoretické části* se zabývám pojmy, které úzce souvisí s problematikou mentálního postižení (definice, klasifikace, osoby s mentálním postižením a jejich potřeby). Navazující oblastí, je téma věnující se osobnosti jako takové, rozvoji osobnosti a faktorům ovlivňující tento rozvoj, a to především vliv ústavní péče a nových trendů, které se objevují v sociálních službách. Mezi tyto nové trendy patří i služba chráněného bydlení, o které se zmiňuji v závěru tohoto obsahového celku.

V *praktické části* je pak popsána samotná realizace výzkumného šetření. Jsou zde zahrnuty informace o kvalitativním výzkumu (cíle, postupy, zvolené metody, sběr a zpracování dat) a následně jsou interpretovány získané informace a výsledky zjištění.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Mentální postižení

Jak jsem již zmínila v úvodu, převážná většina chráněných bydlení se orientuje na poskytování služby pro osoby s mentálním postižením. I přesto, že se osvětlení základních pojmů o mentálním postižení opakuje v mnoha pracích, zmíním tuto oblast jen krátce, jelikož úzce souvisí s charakteristikou cílové skupiny, která je předmětem mého zkoumání.

Mentální postižení¹ je souhrnné označení pro vrozené a trvalé omezení adaptačních schopností. Americká asociace pro mentálně retardované používá definici: „Mentální postižení je podstatné omezení stávajícího výkonu vyznačujícího se podprůměrnou úrovní intelektových schopností se současným omezením v nejméně dvou z následujících adaptačních dovedností – komunikace, sebeobsluha, sociální dovednosti, bydlení ve vlastním domě, využití služeb obce, sebeurčení, zdraví a bezpečnost, školní výkon, volný čas a práce“ (Matoušek a kol. 2005, s. 111).

Podobně mentální postižení definuje Vágnerová (2008, s. 289), kdy jej považuje za souhrnné označení postižení rozumových schopností, které se projevují neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit.

V andragogickém slovníku je pojem mentální postižení zmíněn jako „zpomalení duševního vývoje jedince, projevující se snížením intelektových schopností. Je způsobována většinou poškozením mozku před nebo po narození, v ojedinělých případech je důsledkem sociálního zanedbávání vývoje a výchovy dítěte“ (Průcha, Veteška 2012, s. 171).

Švarcová (2006, s. 28-29) nazývá mentální postižení jako trvalé snížení rozumových schopností, opožďování ve vývoji. Za takto postižené jedince považuje takové, u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování.

Ve Slovníku sociální práce vyjadřuje Matoušek (2003b, s. 106), že jde o „vrozené a trvalé postižení osobnosti projevující se nízkou úrovní rozumových schopností, nízkou kontrolou emocionality, vysokou potřebou adaptace, nízkou

¹ Vzhledem k četnosti výskytu pojmu a vzhledem k vnímání pojmu jako synonyma s pojmem mentální retardace, bude v práci používán výraz mentální postižení, postižení

schopností odhadovat vlastní možnosti, vysokou sugestibilitou, omezenou schopností rozumět řeči a řeč používat, tendenci ke stereotypnímu chování, konkrétním myšlením bez schopnosti zobecňovat a dalšími příznaky“.

Toto opoždění (zpomalení) myslí postihuje nejen psychické (mentální) schopnosti, ale i celou lidskou osobnost ve všech jejích složkách. Má rozhodující vliv nejen na vývoj a úroveň rozumových schopností, ale týká se i emocí, komunikačních schopností, úrovně sociálních vztahů, možností společenského a pracovního uplatnění (Slowík 2007, s. 109).

Mentální postižení charakterizuje Kořínková a kol. (2003, s. 42) takto:

- představuje omezení, nevýhody člověka pro fungování ve společnosti
- musí se posuzovat a vnímat v souvislosti s prostředím, kde člověk žije, nejde jen o vnitřní nedostatek člověka
- na popis omezení člověka musí navazovat popis potřebné podpory
- není to nemoc a nedá se léčit
- pokud je člověku s mentálním postižením poskytována odpovídající podpora, může se kvalita jeho života zlepšit

1.1 Stupně, klasifikace postižení

Samotná podstata mentálního postižení je velmi složitá. Setkáváme se s mnoha definicemi nejen u mentálního postižení, ale i s mnoha variantami u klasifikačních systémů. Důvodem vzniku je především skutečnost, že každý jedinec je individualitou, kterou je těžké zařadit přesně do určitého typu klasifikace. Tyto klasifikace bývají vypracovány na podkladě různých hledisek. V odborné literatuře se setkáváme s množstvím různých pojetí klasifikací mentálního postižení, př. podle etiologie, podle vývojového období, podle klinických symptomů. Mnozí autoři zmiňují klasifikace dle časového faktoru a také klasifikace podle typu chování.

Dále pak podle klasifikace z historického hlediska byly vymezeny tři stupně pomocí IQ – debilita, imbecilita a idiotie. Poslední klasifikací je klasifikace dle hloubky postižení (Kozáková 2005, s. 21-22).

Mezi tuto nejznámější klasifikaci, patří rozdělení podle 10. Revize Mezinárodní klasifikace nemocí, zpracovanou Světovou zdravotnickou organizací

v Ženevě, která vstoupila v platnost od roku 1992. Podle této klasifikace se mentální postižení dělí do šesti základních kategorií vyznačených v níže uvedené tabulce.

Tabulka č. 1 – Stupně mentálního postižení podle MKN – 10

Kódová čísla	Slovní označení	Pásmo IQ
F70	lehká mentální retardace	50-69
F71	středně těžká mentální retardace	35-49
F72	těžká mentální retardace	20-34
F73	hluboká mentální retardace	0-19
F78	jiná mentální retardace	
F79	nespecifikovaná mentální retardace	

Zdroj: Švarcová, I. Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče. s.33

Vzhledem ke zkoumané cílové skupině se budu blíže zabývat charakteristikou prvních tří stupňů.

Lehké mentální postižení

V charakteristice této úrovně mentálního postižení se uvádí, že lehce mentálně postižení většinou dosáhnou schopnosti užívat řeč účelně v každodenním životě, udržovat konverzaci. Většina z nich také dosáhne úplné nezávislosti v osobní péči (jídlo, mytí, oblékání, hygienické návyky) a v praktických domácích dovednostech. Hlavní potíže se u nich obvykle projevují při vzdělávání, mnozí mají specifické problémy se čtením a psaním. Velmi jim prospívá výchova a vzdělávání zaměřené na rozvíjení jejich dovedností a kompenzování nedostatků. Většinu jedinců v tomto stupni postižení lze zaměstnat prací, která vyžaduje spíše praktické schopnosti, převážně málo kvalifikovaná manuální práce.

Důsledky postižení se projeví, pokud je jedinec emočně a sociálně nezralý, tzn., obtížně se přizpůsobuje tradicím, normám, nedokáže samostatně řešit problémy plynoucí z nezávislého života (získání a udržení si zaměstnání, zajištění úrovně bydlení, zdravotní péče, apod.) (Švarcová 2006, s. 33-34).

Středně těžké mentální postižení

U jedinců zařazených do této skupiny je výrazně opožděn rozvoj chápání a užívání řeči, jejich schopnosti v této oblasti jsou omezené. Podobně je omezena a opožděna schopnost starat se sám o sebe (soběstačnost) a zručnost. I ve vzdělání jsou pokroky limitované, někteří jedinci si osvojí při kvalifikovaném pedagogickém

vedení základy čtení, psaní a počítání. Získání základních vědomostí a dovedností mohou poskytnout speciální vzdělávací programy.

V dospělosti jsou středně těžce postižení obvykle schopni vykonávat jednoduchou manuální práci, většinou pod zajištěným odborným dohledem. Úplně samostatný život je u těchto jedinců zřídka možný. Zpravidla bývají plně mobilní a fyzicky aktivní, většina z nich prokazuje schopnost navazování kontaktu, ke komunikaci s druhými.

V této skupině jsou obvykle podstatné rozdíly v povaze schopností, úrovně rozvoje řeči, konverzace (Švarcová 2006, s. 33-34).

Těžké mentální postižení

Většina jedinců z této kategorie trpí značným stupněm poruchy motoriky nebo jinými přidruženými vadami souvisejícími s vývojem nervového systému. Možnosti výchovy a vzdělávání jsou značně omezené. Zkušenosti však ukazují, že včasná systematická a kvalifikovaná rehabilitační, výchovná, vzdělávací péče může přispět k rozvoji jejich motoriky, rozumových schopností, komunikačních dovedností, jejich samostatnosti a s tím souvisejícímu zlepšení kvality jejich života (Švarcová 2006, s. 35).

1.2 Osoby s mentálním postižením

Mentálně postižení, tvoří jednu z nejpočetnějších skupin mezi všemi postiženími, navíc počet osob s mentálním postižením stoupá. Absolutní počet mentálně postižených v naší populaci není znám. Na základě kvalifikovaných odhadů se uvádí, že mentálním postižením je postižena asi 3% občanů (Švarcová 2006, s. 38).

Příroda obdařila každého člověka jiným nadáním, vzezřením, rozumem, každý je naprosto jedinečnou osobností, i každý jedinec s postižením (Pipeková 2006, s. 37). Obdobně uvažuje Švarcová (2006, s. 30-31), která uvádí, že každý mentálně postižený jedinec je svébytnou bytostí s vlastními lidskými potřebami a problémy a s vlastními vývojovými potencialitami, které je možné a nutné podporovat a rozvíjet. Postižení není integrální součástí člověka, ale je pouze jedním z mnoha jeho osobnostních rysů.

Každý mentálně postižený člověk se těžko přizpůsobuje novým situacím, často si však uvědomuje svou odlišnost a vzhledem k omezeným dispozicím prakticky po celý život závisí na jiných lidech (Vágnerová 2008, s. 299-300).

Mentálně postižení preferují stereotyp, dávají přednost kontaktu se známými lidmi, učení je nápodobou pouhým mechanickým opakováním určitého projevu. Problémem je rovněž jejich větší izolace (Vágnerová 2008, s. 308).

Mentálně postižení jsou svébytnými subjekty s charakteristickými osobnostními rysy. U značné části se však projevují určité společné znaky. U osob s lehkým a středním mentálním postižením se to projevuje zejména:

- zpomalenou chápavostí, jednoduchostí a konkrétností úsudků
 - sníženou schopností až neschopností komparace a vyvozování logických vztahů
 - sníženou mechanickou a zejména logickou paměť
 - těkavostí pozornosti
 - nedostatečnou slovní zásobou a neobratností ve vyjadřování
 - poruchami vizuomotoriky a pohybové koordinace
 - impulzivností, hyperaktivitou nebo celkovou zpomaleností chování
 - citovou vzrušivostí
 - nedostatečnou rozvinutostí volných vlastností a sebereflexe
 - sugestibilitou a rigiditou chování
 - nedostatky v osobní identifikaci a ve vývoji „já“
 - opožděným psychosexuálním vývojem
 - nerovnováhou aspirací a výkonů
 - zvýšenou potřebou uspokojení a bezpečí
 - poruchami v interpersonálních skupinových vztazích a v komunikaci
 - sníženou přizpůsobivostí k sociálním požadavkům
- (Švarcová 2006, s. 41).

Mezi další charakteristické znaky vyskytující se u osob s mentálním postižením řadí Švarcová (1999, s. 7) rovněž upřednostňování stereotypů ve způsobu života a denních činnostech.

„Lidé s mentálním postižením překonávají během svého života mnoho překážek, které pramení z jejich postižení a s kterými se musejí nějakým způsobem

vyrovnat“ (Pipeková 2006, s. 5). Proto je vhodné jim pomáhat při vytváření podmínek, které jsou nutné pro jejich úspěšný rozvoj a pro naplňování sociálního začleňování. Důležitým vnějším činitelem na této cestě je však vztah ze strany majoritní společnosti. Těmto osobám společnost připisovala nejružnější nepravdivé negativní vlastnosti, stigmatizovala je a vyčleňovala na okraj.

1.3 Náhled na osoby mentálně postižené

Lidé s různým stupněm mentálního postižení byli umísťováni do velkých a přeplněných zařízení, které vznikaly z opuštěných zámeckých objektů. Veškerý život těchto osob se odehrával za zdmi ústavu a tito lidé tak byli izolováni od veřejnosti. Tato postupná separace, vyčleňování z běžného rodinného života a společnosti, tento přístup k postiženým lidem ovlivnil i postoje „zdravých“ obyvatel k těmto osobám po několik generací. K postupným změnám začalo docházet po roce 1989. Tyto změny sice přinesly zcela odlišnou ideologii, instituce jako taková však zůstala. (Mühlpachr 2001, s. 33).

V ústavech se poskytovalo zejména bydlení, zaopatření, zdravotní péče, rehabilitace, kulturní a rekreační péče, v případě potřeby osobní vybavení, a pokud jim to umožňoval stupeň postižení také přiměřené pracovní uplatnění (Bednář 2011b, s. 2).

Přičemž se jedinec, považoval spíše za objekt; kde nebyl zajištěn jednotný systém objektivního hodnocení potřeb osob; kde individuální zájmy osob byly poškozovány (ať nesprávným postupem orgánů veřejné správy, nebo neodborným poskytováním sociálních služeb); kde nebyl vytvořen právní rámec rozvoje lidských zdrojů v oblasti poskytování sociálních služeb; kde nebyly uspokojivě vyřešeny kompetence jednotlivých úrovní veřejné správy; kde nebyly vyřešeny vztahy mezi veřejnou správou, poskytovateli sociálních služeb a osobami, které pomoc potřebovaly; kde nebyl zajištěn jednotný rozsah práv a povinností pro poskytovatele sociálních služeb; kde nebyly vytvořeny systémy dohledu nad kvalitou poskytovaných služeb. Kde proces sociálního začleňování, jako základní myšlenka moderní sociální politiky nebyla vůbec zohledněna (Důvodová zpráva návrhu zákona o sociálních službách 2005, s. 44-45).

Základ všech sociálních služeb by mělo tvořit těchto sedm vůdčích principů (MPSV, Bílá kniha v sociálních službách 2003, s. 6):

- 1) Nezávislost a autonomie pro uživatele služeb – nikoliv závislost
- 2) Začlenění a integrace – nikoliv sociální vyloučení
- 3) Respektování potřeb – služba je určována individuálními potřebami a potřebami společnosti, neexistuje model, který vyhovuje všem
- 4) Partnerství – pracovat společně, ne odděleně
- 5) Kvalita – záruka kvality poskytuje ochranu zranitelným lidem
- 6) Rovnost bez diskriminace
- 7) Standardy národní, rozhodování v místě

Lidé na základě těchto principů přestávají být viděni jako pacienti, o které je třeba pečovat, a stávají se uživateli, které je třeba podporovat a pomoci jim vyrovnat se s jejich hendikepem. Nastupují nové formy podpory a péče, které se zaměřují na zlepšení materiálního vybavení a na kompletní péči, zaměřují se nejen na uspokojování potřeb, ale i na rozvoj klientů a zvyšování jejich dovedností a samostatnosti. Podstatou začíná být kvalita poskytovaných služeb, začíná se měnit přístup ke klientům a začíná se zvyšovat odbornost pracovníků, kteří tyto služby zajišťují.

Definitivní implikací snahy o změnu postojů a přístupů k postiženým lidem a především o změnu poskytovaných služeb bylo přijetí nového zákona o sociálních službách, který vstoupil v platnost v roce 2007 a který byl počátkem významného vlivu na rozvoj osobnosti mentálně postižených uživatelů a počátkem snah o úspěšné začleňování těchto osob.

Postižení je součástí lidského údělu, tak jako narození a smrt. Nerovnost, omezení a nepříznivé podmínky pro vývoj, postoje k těmto lidem, ovlivňují jejich soužití se společností. Rozdělení podle stupně postižení je třeba brát jako rámcový ukazatel pro pochopení rozdílů jejich schopností, pro pochopení společných znaků, které se u nich projevují. Všichni mentálně postižení patří mezi nás. Nejlepší cesta je prostřednictvím změny postojů a přístupů poskytnout mentálně postiženým příležitost k zviditelnění a zrovnoprávnění, k samostatnému způsobu života bez závislosti na jiných, k sociální integraci. V rámci této cesty bychom mohli využít individualizaci služeb, kdy v centru pozornosti je osoba. Máme-li se zabývat

jednotlivcem, můžeme to udělat prostřednictvím zkoumání jeho osobnosti, poznání jeho vlastností a znaků, které jedince charakterizují. Zmapovat jaké potřeby a faktory ovlivňují jeho rozvoj, abychom mu tuto cestu k větší samostatnosti usnadnili. V následující kapitole se zaměřím právě na tyto oblasti.

2 Osobnost

„Pojem osobnost je definován jako komplexní a relativně stabilní systém psychických a tělesných vlastností jednotlivce, který funguje jako celek a projevuje se v reakcích na různé podněty a situace, v interakci s jinými subjekty.“

K základním rysům osobnosti patří zejména:

- 1) charakterové vlastnosti (vyjadřují vztah jednotlivce k jiným lidem, hodnoty týkající se společnosti, práce, vzdělávání, pojetí sebe sama)
- 2) schopnosti a dovednosti (intelektuálové a manuální)
- 3) temperament
- 4) způsoby myšlení a chování, zájmy
- 5) řečové a komunikační chování (Průcha, Veteška 2012, s. 188-189).

„Tímto termínem označujeme člověka se všemi jeho psychickými, biologickými i sociálními znaky. K osobnosti patří všechny psychické procesy, stavy a vlastnosti určitého člověka. Zároveň je však každý člověk organismem s určitými tělesnými vlastnostmi. Přitom patří k určité rodině, školní třídě nebo pracovní skupině, národnosti apod. To vše ovlivňuje i jeho prožívání, motivaci, psychické vlastnosti“ (Čáp 1996, s. 9).

„Kdykoliv uvažujeme o osobnosti, hledáme, co po stránce psychické jednoho člověka odlišuje od jiných, co ho vystihuje z hlediska chování a prožívání, zkoumáme, jaká je dynamika jednání, na co se člověk zaměřuje a čemu se vyhýbá, jak zvládá životní situace, jak efektivněji řeší problémy (co umí, co dovede, na co má schopnosti) a jak je identifikovaný se sebou, se svým prostředím, se svou dominující činností, s druhými lidmi, se smyslem života“ (Smékal 2002, s. 9).

Definice osobnosti jsou četné, obecná uznávaná definice osobnosti však neexistuje. Osobnost si můžeme představit jako soubor tělesných a duševních vlastností jedince, které se utvářejí v průběhu vývoje a projevují se zejména v sociálních vztazích. Hlavní strukturu osobnosti tvoří vrozené a získané vlastnosti. V průběhu vývoje člověka se tyto stále více doplňují a obohacují. Vývoj osobnosti probíhá postupně od narození, přes výchovu, učení, v působení okolí, nikdy nekončí. Každý jedinec je originál, svou osobností je člověk jedinečný, je to individuální projev, který se nikdy neopakuje u někoho jiného. Termín osobnost bychom mohli vnímat jako souhrn základních znaků a vlastností, které charakterizují jedince.

2.1 Rozvoj osobnosti

„Dříve se soudilo, že rozvoj osobnosti probíhá hlavně v období dětství a dospívání, v současné době je přijímáno pojetí, podle kterého rozvoj osobnosti probíhá od narození, v dětství, v mládí a během všech fází dospělosti až po stáří“ (Průcha, Veteška 2012, s. 221).

Lze říci, že doba vývoje a zrání člověka, kdy se může učit něčemu novému, trvá téměř po celý jeho život (Matoušek a kol. 2001, s. 254).

Vývoj se týká systematických souvislostí a změn, které nastávají od vytvoření nového organismu až po smrt. Chceme-li pochopit význam vývoje, musíme pochopit dva důležité procesy, které jsou základem vývojových změn. Je to zrání a učení. Zrání odkazuje na biologickou stránku a dědičnost (včetně psychických změn). Druhým zásadním vývojovým procesem je učení, které je ovlivněno lidmi v našem životě a událostmi, které zažíváme. To vše znamená, že se měníme. Existuje spousta debat o lidském rozvoji a hledají se argumenty pro to, který s uvedených procesů přispívá v rozvoji nejvíce (Shaffer, Kipp, 2010, s. 4-5).

Vývoj osobnosti zahrnuje vzájemné působení jedince s prostředím. Urychlovat nebo zpomalovat vývoj osobnosti, podporovat ho nebo působit rušivě může příznivé nebo narušené životní prostředí, kulturní stimulace nebo její nedostatek, či dobrá nebo omezená příležitost k učení a činnosti (Čáp 1996, s. 10).

Obecné principy vývoje a determinace osobnosti Čáp (1996, s. 36) shrnul do sedmi uvedených formulací:

- 1) osobnost a prostředí tvoří velmi složitý systém, v němž na sebe vzájemně působí
- 2) osobnost se mění a vyvíjí
- 3) osobnost je činná a učí se, tím se realizuje její interakce s prostředím a vývoj
- 4) podstatný význam ve vývoji a formování osobnosti mají osobní a skupinové vztahy a procesy sociální komunikace
- 5) osobnost se významně formuje tím, jak se vyrovnává s požadavky a náročnými životními situacemi
- 6) osobnost aktivně spoluurčuje svou činnost, vývoj
- 7) vše probíhá ve vzájemném spojení

Vzájemné působení člověka s prostředím se uskutečňuje v **činnostech**. Celý život člověka se skládá z činností - učební, pracovní, zájmové, rekreační (sportovní, kulturní, technické aj.). Ve svých činnostech je jedinec ovlivňován druhými lidmi a podmínkami prostředí, svým výkonem a chováním. Činnost zahrnuje vnější chování i vnitřní prožívání (pohyby, mimika, výraz vnitřních procesů a stavů). Svými činnostmi se člověk neomezuje jen na rutinní a bezmyšlenkovité vykonávání toho, co přináší každodenní život, ale ve svých činnostech směřuje k určitým cílům a může realizovat svůj životní smysl. V činnostech se člověk projevuje a zároveň formuje, rozvíjí, nebo naopak deformuje. Člověk se činností učí, učením se rozvíjí. Když člověk vykonává činnost, učí se tím a dosahuje vyšší úrovně dovedností. Učením a činnostmi se osobnost vyvíjí, rozvíjí se schopnosti, zájmy, vytrvalost a další vlastnosti. Rozvinutější osobnost dokáže pak lépe vykonávat činnosti a učit se. (Čáp 1996, s. 10-11).

Rozvoj osobnosti se projevuje také v osvojování různých **kompetencí**, ale také v typech zájmů jedince, způsobů trávení volného času, aj. (Průcha, Veteška 2012, s. 221).

Kompetence zaměřené na rozvoj osobnosti, na výchovu k aktivnímu životu a na přípravu vstupu jedince (uživatele) do normálního (běžného) života. „Kompetence můžeme tedy chápat jako jedinečnou schopnost člověka jednat a dále rozvíjet svůj potenciál na základě vlastních zdrojů a to v konkrétním kontextu různých úkolů, činností a životních situací spojenou s možností a motivací rozhodovat a nést za svá rozhodnutí odpovědnost.

„Kompetence jsou takové vlastnosti osobnosti, zejména však schopnosti a jim odpovídající vědomosti a dovednosti, které ve svém komplexu umožňují jejich nositeli vykonávat úspěšně náročnou činnost, průběžně zdokonalovat svou osobnost a činnost“ (Průcha, Veteška 2012, s. 221).

Kompetence jsou nejčastěji rozvíjeny v rámci chráněného bydlení v souladu s individuálním plánem a souvisí s průběžným hodnocením. Realizuje se rozvoj kompetencí, které uživatel nemá osvojeny na dostatečné úrovni, nebo ty kompetence, které bude potřebovat pro budoucí cíle. Rozvojové aktivity jsou zaměřeny na budoucí potřeby uživatelů (Průcha, Veteška 2012, s. 221). O konkrétních činnostech, které služba chráněného bydlení nabízí, se zmiňuji v kapitole 3.3.

V životě člověka a ve vývoji osobnosti působí jak zákony dědičnosti, porušování a obnovování dynamické rovnováhy, zdraví a nemoci, tak socializace

a sociální determinace, účast na životě sociálních skupin, kultura i historický vývoj, rovněž základní biologické potřeby, sociální a kulturní potřeby (Čáp 1996, s. 23).

2.2 Potřeby jako základna pro rozvoj člověka

Již v předcházející části jsem se zmínila, že rozvojové aktivity souvisí s potřebami, a že na vývoj osobnosti člověka potřeby působí.

Každý člověk má potenciál na sobě pracovat a rozvíjet se navzdory těžkých podmínkách či v náročné životní situaci. Základnou pro jeho rozvoj jsou právě jeho potřeby a jejich uspokojení (Snášel 2009, s. 136). “Potřebou se tedy nerozumí pouze něco, co člověku chybí, ale hlavně to, k čemu skrze ni člověk směřuje“ (Čámský, Krutilová a kol. 2008, s. 96).

Základní hierarchii potřeb formuloval nejznámější psycholog věnující se této problematice Abraham Maslow, který je rozlišuje na pět základních kategorií (Štěpaník 2003, s. 97-100):

1. fyziologické potřeby (potřeba potravy, tepla, vyměšování)
2. potřeba bezpečí, jistoty (projevuje se především vyhýbáním se všemu neznámému, neobvyklému či hrozivému)
3. potřeba lásky, sounáležitosti (vedou k touze někam a k někomu patřit, být přijímán a milován)
4. potřeba uznání, úcty (být vážený, mít úspěch v očích jiných lidí a na tomto základě být sám sebou kladně hodnocen)
5. potřeba seberealizace (naplnit své možnosti růstu a rozvoje)

Podle Matouška (2003a, s. 207-213) každý člověk, dle svých možností, schopností a dovedností naplňuje nejen základní biologické potřeby (vzduch, voda, strava, teplo, stálé přístřeší a ochrana před škodlivými vlivy), ale snaží se naplňovat i potřeby smysluplného světa, potřeby osobní identity (potřeba sociálního začlenění do širšího okruhu lidí, potřeba vlastní identity, vlastního místa ve společnosti, přijetí vlastních možností a omezení) a potřebu životní perspektivy či životního smyslu (pevné zázemí, tvůrčí činnost, nové možnosti, problém vlastní konečnosti).

Mezi lidmi kolují báje, že člověk s mentálním postižením má speciální potřeby. Lečbych (2008, s. 30) k tomuto uvádí, že člověk s mentálním postižením nemůže mít jiné potřeby, než jedinec bez postižení. Není však vyloučen fakt,

že se oba mohou lišit ve způsobu, jakým své potřeby uspokojují. Právě způsob jakým uspokojujeme své potřeby je svázán nejen s jedinečností naší osobnosti, ale především na prostředí, v němž se pohybujeme.

V oblasti sociální péče musíme být schopni porozumět potřebám klienta, musíme být schopni navázat hlubší vztah k danému člověku a musíme být schopni získat potřebné informace, které budou sloužit v individuálním a komplexním přístupu podpory rozvoje jeho samostatnosti a motivace k činnostem, které budou posilovat jeho sociální začleňování a nebudou prohlubovat jeho nepříznivou sociální situaci. Tento komplexní přístup k člověku má velký význam pro vnímání postižených lidí a vytváření vzájemných vztahů (Snášel 2009, s. 134-138).

Vztah, kontakt a komunikace mezi lidmi s mentálním postižením a lidmi, kteří službu poskytují, je velmi důležitý. O to důležitější je při zjištění potřeb člověka, který nekomunikuje a nedokáže vyslovit, formulovat své potřeby z důvodu příliš těžkého postižení. Důležitým předpokladem je přiblížit se situaci uživatele, porozumět jí, nechat se inspirovat svými pocity, uvědoměními a nápady, jakými opatřeními bychom mohli službu, pomoc vylepšit (Bednář 2011a, s. 39).

Každý mentálně postižený jedinec je svébytnou bytostí s vlastními lidskými potřebami a problémy a s vlastními vývojovými potencialitami, které je možné a nutné podporovat a rozvíjet (Švarcová 2006, s. 31). Čím je člověk závažněji mentálně postižen, tím je v uspokojování svých potřeb závislejší na svém okolí (Vágnerová 2008, s. 295).

V širokém rozpětí celé životní dráhy je důležité chápat vývoj nejen jako jednosměrný, dopředu mířící proces, ale i jako odbočky a oklidy, ba dokonce i jako regres (Smékal 2002, s. 10). Na této cestě životem na osobnost člověka působí mnoho faktorů, o některých z nich se zmiňuji v další části mé práce.

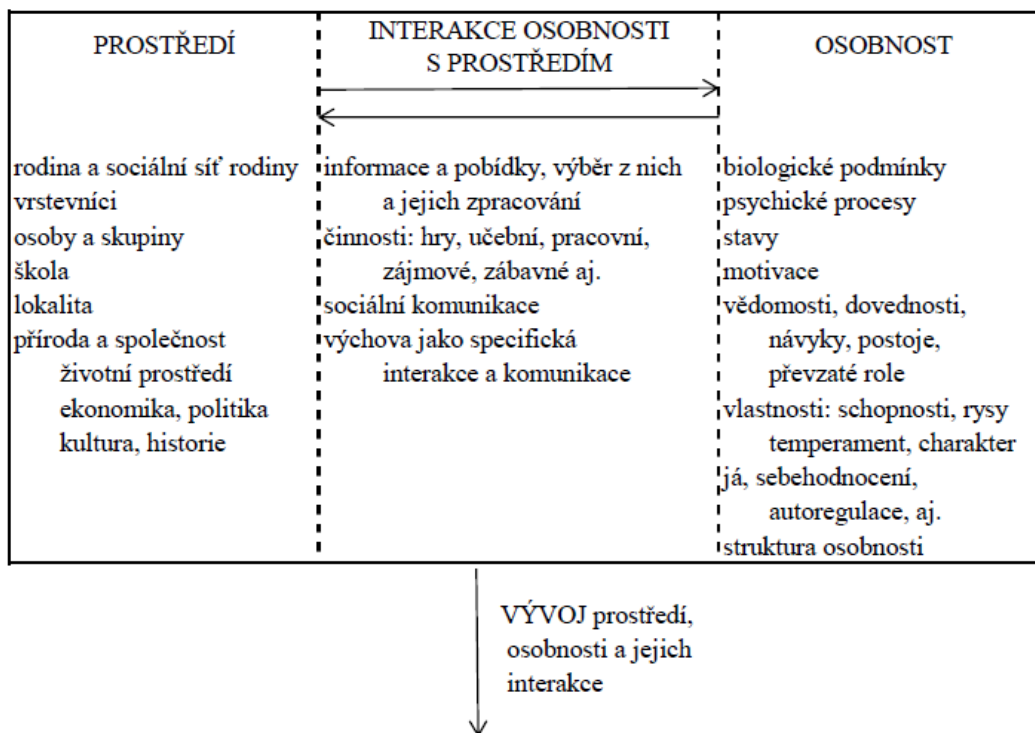
2.3 Faktory ovlivňující rozvoj osobnosti

Utváření osobnosti je ovlivňováno genetickými a biologickými faktory, kdežto při vývoji charakteristiky osobnosti (vědomosti, dovednosti, charakterové rysy), převažují faktory environmentální, socializační a individuální (Smékal 2002, s. 20).

Podmínky působící na vývoj a formování osobnosti se běžně dělí, rozlišují na vnitřní (psychické jevy, biologické i působení výchovy) a vnější (příroda,

společnost, prostředí, podmínky kulturní, ekonomické a politické, atd.); biologické (dědičnost, vlivy prenatalní, aj.) a sociální. Jednotlivé podmínky jsou navzájem těsně spjaty, vzájemně na sebe působí ve velmi složitých vztazích. Pro orientaci v množství těchto podmínek, které působí na vývoj a formování osobnosti se uvádějí zjednodušená schémata, viz obr. č. 1. (Čáp 1996, s. 37-39).

Obr. č. 1 Schéma podmínek působících na vývoj osobnosti

Zdroj: Čáp, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*, s. 39

Vývoj je velmi komplexní proces, který se odehrává v síti mnoha vlivů, sil, překážek a tlaků. Rozhodující formativní vliv na osobnost představuje výchova, tj. především rysy chování k sobě, k druhým, k světu a k hodnotám. Dále potom učení, díky němuž vznikají vědomosti a dovednosti. Nápodobu, přejímání rolí, norem i vyjadřování sankcí, příkazů a zákazů v sobě zahrnuje proces **socializace**. Socializací se začleňujeme do svého sociálního prostředí (Smékal 2002, s. 20-21), je vedena potřebou lidí žít spolu, realizuje se ve společenském životě a dochází při ní k postupné přeměně člověka na bytost společenskou (Úlehla 2004, s. 20). Socializace zdůrazňuje, že ve vývoji osobnosti dochází k tomu, že se člověk učí žít mezi jinými lidmi, vycházet s nimi, spolupracovat, žít v sociální skupině, vnímat a respektovat potřeby jiných, přizpůsobovat se požadavkům, normám a zvyklostem

skupiny, společnosti. Socializace probíhá prakticky po celý život. Její důležitou součástí je především osvojení řeči, vědomostí, hodnot a sociálních dovedností (Čáp 1996, s. 13).

Rozvoj osobnosti zahrnuje především psychický vývoj (rozvoj myšlení, řeči a komunikace), mravní a emoční vývoj, sociální vývoj. Počátečním a rozhodujícím faktorem je však prostředí (Průcha, Veteška 2012, s. 221).

Každý člověk se vyvíjí pod vlivem prostředí. Následkem omezení daných postížením bude vnější prostředí působit jinak než za normálních okolností. Pro postiženého jedince nejsou dostupné všechny informace, jeho představa o světě je jiná – chudší a méně přesná, nemá tudíž možnost získat všechny běžné pro jeho další rozvoj potřebné zkušenosti (Vágnerová 2008, s. 163).

Formování a rozvoj osobnosti je tudíž závislý zejména na dědičnosti a na prostředí, ve kterém člověk vyrůstá a žije.

2.3.1 Vliv ústavní péče

V předchozí části jsem jednoduchým způsobem popsala otázku osobnosti a faktorů, které mají podstatný vliv na její rozvoj. V oblasti poskytování služeb pro mentálně postižené osoby je významným faktorem prostředí, ve kterém jsou služby realizovány. Jelikož se pohybujeme v oblasti poskytování služeb pro osoby mentálně postižené a jejich péče byla skýtána především prostřednictvím ústavu, budu pokračovat krátkou specifikací ústavu jako instituce, včetně jeho funkcí a případných rizik, abychom pochopily změny, které vedly k zavádění nových trendů v poskytování služeb a z toho plynoucí vliv na rozvoj mentálně postižených uživatelů.

Pojem ústav je ubytovací zařízení, v němž skupina profesionálních zaměstnanců pečuje o skupinu hendikepovaných lidí (Matoušek 1999, s. 17). „Ústav je světem pro sebe, ostrov soběstačného řádu, v němž je život omezený a předvídatelný vůči okolnímu sociálnímu prostředí. Ústav je vždy pokusem o umělý domov, azyl.“ Ústavy udržují svůj vnitřní řád, jsou vůči vnějšímu světu uzavřené, mají svoji atmosféru (Mühlpachr 2001, s. 33). „Ústav označuje jednu či více budov, které jsou oddělené od okolí, ve kterých žije pohromadě velký počet lidí“ (Grunewald 2003, s. 7).

Hlavní funkce ústavů by se dala shrnout podle Matouška (1999, s. 22) do třech bodů: podpora a péče; léčba, výchova a resocializace; omezení, vyloučení a represe. Jak Matoušek (1999, s. 22), tak i Mühlpachr (2001, s. 34) uvažuje ještě o funkci rehabilitační (např. lázně, ozdravovny).

Pobyt v ústavu je vážným zásahem do života člověka, o to více do života osob s mentálním postižením. „Nikdo by nechtěl žít v ústavu, tak, jak jsou k takovému životu nuceni lidé s postižením“ (Grunewald 2003, s. 3). V ústavech jsou shromažďováni a izolováni lidé na základě společného znaku; lidé žijící v ústavu se musí přizpůsobovat – individualita člověka je potlačena; ústav zabezpečuje všechny klíčové potřeby člověka – životy lidí jsou zde řízeny, funguje zde jasná hierarchie (Johnová 2008, s. 4-5).

Většina našich ústavů nebyla stavěna pro účel, kterému dnes slouží. Jsou umístěny na samotách, v malých obcích, na krajích měst. Často jde o rozsáhlé objekty, které byly přestavovány, s rozsáhlými pozemky. Nicméně i dnes v nich dochází k prostorovému přetížení, vzhledem k jejich architektonickému řešení. Lze nalézt mnoho klientů směstnaných v jedné místnosti, existuje nepoměr mezi prostorami užívaným personálem a prostorem vyhrazeným klientům. Lze nalézt centrální společné jídelny, hromadné umývárny, sklady oblečení, prádelny, centrální aktivizační místnosti. Některé z ústavů mají nedostatečné bezbariérové přístupy. Vybavení a zařízení je většinou zastaralé a jednotné. Personál je značně přefeminizován, má oddělené kompetence a povinnosti, nedochází ke komplexní péči a týmové spolupráci. Mnoho ústavů je členěno podle typu postižení, podle věku a pohlaví klientů (Bednář 2011b, s. 4-5).

Ústav je možno charakterizovat též jako **totální instituci**. Jak uvádí Vávrová (2010, s. 193), je to pojem zavedený americkým sociologem Ervingem Goffmanem, který ji definoval jako: “Místo, které slouží současně jako bydliště i pracoviště a v němž větší počet podobně situovaných jedinců odříznutých na delší dobu od vnější společnosti vede společně navenek uzavřený a formálně spravovaný způsob života.” Mezi společné rysy patří:

- Pod jednou střechou se spojují aktivity, jež jsou v podmínkách moderní společnosti provozovány odděleně a na různých místech (spánek, práce, volný čas)
- Všechny činnosti jsou provozovány pod dohledem téže autority

- Všechny činnosti jsou provozovány za přítomnosti druhých osob, na které je pohlíženo stejně.
- Všechny aktivity jsou provozovány podle přesného a pro všechny přísně závazného rozpisu
- Všechny mají přispívat k naplňování proklamovaného cíle organizace
- Zpřetrhání rodinných, profesních a občanských svazků

Ústavní péče sebou přináší spousty **rizik a problémů**, které působí na celkový vývoj jednotlivce. „Nejzávažnějším rizikem dlouhodobého pobytu v ústavu je tzv. *hospitalismus*, tedy stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky“, doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní život (Mühlpachr 2001, s. 37). Jinými slovy klienti ztrácí zájem o lidi a svět, zhoršuje se jim komunikativnost, přichází regrese čili návrat do ranějších vývojových stádií, hledají náhradního uspokojení v jídle, apod. (Matoušek 1999, s. 118).

Dalším výrazným rizikem, které snadno vzniká v uzavřených ústavech, je tzv. *ponorková nemoc*. Všechny uzavřené instituce s autoritativním režimem jsou taktéž výtečnou živou půdou pro *šikanování*, do kterého se mohou zapojovat nejen klienti, ale i personál. Na tento problém navazuje další stav, který může mít i jemnější povahu, a to je *zneužívání klientů*. Dle Matouška (1999, s. 118 -120) oba jevy mohou mít podobu psychického, fyzického či sexuálního násilí, ale mohou znamenat jen zneužívání moci a kontroly nad slabšími klienty.

Dalším problémem je složení kolektivu, ve kterých se klient umístěním do ústavu ocitá. Jsou to velké, uzavřené a osobnostně *homogenní kolektivy*, které nevedou k žádoucímu korigování individuálního chování. Vzájemné působení mezi chovanci bude jejich osobní problémy spíše násobit, což se může odrážet např. v homosexuálních vztazích (Matoušek 1999, s. 118).

Matoušek (1999, s. 122) dále uvádí, že pravidelnou daní za pobyt v ústavu, což je významným negativním jevem, je *ztráta soukromí*. Může se jednat nejen o omezení prostoru, ale také o odebírání soukromých věcí, šatů a finanční hotovosti či přizpůsobování se režimu.

Vyjmenovala jsem jen část z velkého výčtu rizik a problémů, které sebou přináší pro osoby postižené pobyt v ústavu. Nejen tyto problémy mohou mít

nedozírné dopady na vývoj života klientů. Mezi ně můžeme zařadit traumata z nedobrovolného oddělení od rodiny, přátel či známého prostředí domova, která mohou vést k pocitům o nechtěnosti a bezmocnosti. Prostor prostředí ústavu poznamená člověka na celý život, a to především v narušení citového a sociálního vývoje, v rozvoji osobnosti, sexuální vyspělosti a rovněž v rozvoji jazyka a intelektuálním rozvoji. U mnohých klientů se mohou vyvinout projevy agresivity a depresí. Výsledkem neuspokojivé sociální komunikace a sociálních vztahů v ústavech může být i sociální deprivace (Grunewald 2003, s. 4). Četné studie dokumentují skutečnost, že u lidí vyrůstajících v ústavech se často projevují znaky zpoždění ve fyzickém, emocionálním, sociálním a kognitivním vývoji. (Mulheir, Browne 2007, s. 27).

Vlivu ústavu na rozvoj člověka spatřuji především v omezování příležitostí k samostatnosti a tvořivosti, vytváření příliš jednotvárného života s nedostatkem zkušeností plynoucích právě z omezeného životního prostoru. Vliv separace na rozvoj jedince je také podmíněn věkem, chováním personálu, kvalitou poskytované péče a také formou této separace (úplná, krátkodobá, dlouhodobá) (Smékal 2002, s. 81).

Problémy a rizika ústavní péče jsou velmi rozsáhlá, zvláště pro osoby s mentálním postižením. Odrazovým můstkem pro lepší podmínky, které působí na rozvoj osobnosti uživatelů, se stal nový zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který byl přijat v roce 2006. Důvodem k vydání nového zákona byla potřeba změnit systém sociálních služeb, které byly provozovány na základě neuspokojivého zákona, který z hlediska skutečných potřeb byl zastaralý. Původní zákon nebral v úvahu proces sociální integrace, což je základní myšlenka moderní sociální politiky. Nezávislý způsob života a začlenění do společnosti (života v komunitě) je garantován i Úmluvou OSN o právech osob se zdravotním postižením (Matiaško 2011, s. 14).

2.3.2 Vliv nových trendů

K zásadní změně v přístupu k lidem s postižením dochází teprve v posledních letech. Začínají se odemykat brány ústavů a otevírat větší možnosti pro rodiny, které chtějí pečovat o osobou blízkou v přirozeném prostředí. Dochází k celkovému

posunu ve vnímání hendikepu uvnitř společnosti, která osoby se znevýhodněním začíná považovat za plnohodnotné občany (Vávrová 2010, s. 68-69).

Jak uvádí Čámský (2011, s. 17) je změna koncepce patrná ze základních zásad zákona, mezi které řadí především respekt k lidským právům, individuální přístup, aktivizaci k samostatnosti a podporu zakotvení v přirozeném sociálním prostředí.

Matoušek (2007, s. 50) uvádí, že zákon představuje po mnoha letech nesporný pokrok, právě v posílení úlohy klienta, který se podle Michalíka (2007, s. 6) proměňuje z pasivního objektu v člověka aktivně se podílejícího.

Značný důraz je kladen na poskytování služeb v přirozeném prostředí a předcházení tak sociálnímu vyloučení osob s postižením. Účelem je **sociální začleňování**.²

Úkolem je vyrovnávat příležitosti znevýhodněných lidí a podporovat je ve využívání běžných zdrojů, a to právě v souladu s politikou sociálního začleňování (Kořínková a kol. 2006, s. 4).

Obdobný názor je vysloven veřejným ochráncem práv: „Cestou k podpoře sociální soudržnosti a rovných příležitostí pro všechny zejména posílení integrace osob sociálně vyloučených nebo osob ohrožených sociálním vyloučením. Důraz je kladen především na aktivizaci sociálně ohrožených osob, zejména posílením jejich sociálních dovedností“ (Veřejný ochránce práv 2009, s. 64).

K naplňování těchto úkolů napomáhá systém založený na **nových trendech** v poskytování péče.

Za nejvýznamnější trend v rámci celé evropské sociální politiky v současné době je znovunavrácení práv (lidských funkcí a rolí) a podněcování k setrvání či návratu jedince do přirozeného sociálního prostředí, do plnohodnotného života (Tomeš 2010, s. 131). Aktuálním vývojovým trendem je „zásadní odklon od ústavní péče všude tam, kde není nezbytná, zejména od vytváření velkých komplexů, a příklon k péči ambulantní, osobní“ (Tomeš 2010, s. 419).

² Proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný.

Cílem současných snah musí být **transformace** velkých zařízení a přesunutí i pobytových sociálních služeb do komunity (Veřejný ochránce práv 2009, s. 90). Johnová (2005, s. 2) transformací míní hluboké změny vycházející ze změny úkolů ústavů: namísto umístování lidí do speciálních zařízení jde o poskytování speciálních služeb v běžném prostředí.

„Transformace sociálních služeb je tedy souhrn procesů změny řízení, financování, vzdělávání, místa a formy poskytování služeb tak, aby výsledným stavem byla péče v běžných podmínkách“ (MPSV, Priority rozvoje sociálních služeb 2009, s. 6). Podpora transformace pobytových sociálních služeb v České republice vychází z hlavních priorit Národního rozvojového plánu pro období 2007 – 2013 a Národního strategického referenčního rámce 2007 – 2013, které jsou národními strategickými dokumenty. Tyto hlavní priority procesu transformace pobytových sociálních služeb zachycuje dokument: Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb v jiné druhy sociálních služeb, poskytovaných v přirozené komunitě uživatele a podporující sociální začlenění uživatele do společnosti³ (MPSV, Kritéria transformace, humanizace a deinstitucionalizace vybraných služeb sociální péče 2009, s. 6).

„Cílem transformace ústavní péče pro osoby se zdravotním postižením, především mentálním a duševním, je vytvořit koordinovanou síť služeb uživatele, umožňujících život v přirozené komunitě a minimalizovat dosud preferovaný způsob poskytování sociální služby prostřednictvím ústavní sociální péče. V souladu s právem každého člověka na kvalitní život a také s vývojem ostatních zemí EU je nutné umožnit lidem se zdravotním postižením žít v přirozené komunitě s podporou vycházející podle individuální míry a rozsahu jejich potřeb. Znamená to především změnu dotační politiky v oblasti investic, a to odklon od rozsáhlého budování ústavní sociální péče a větší podpora investic do rozvoje terénních a ambulantních služeb. Dále to znamená zaměřit se na humanizaci stávajících pobytových zařízení a jejich postupné „rozpouštění“ do přirozené sítě služeb v komunitě“ (MPSV, Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb 2006, s. 13).

³ Dokument byl přijat dne 21. února 2007 usnesením vlády České republiky č. 127. Uvedená koncepce byla vypracována v souladu se strategickými materiály z oblasti sociálních služeb v ČR, tj. Národním akčním plánem sociálního začleňování na léta 2006 - 2008 a na léta 2008 – 2010, Bílou knihou v sociálních službách a zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Je vytvořena v souladu s českým právním řádem, a to zejména s Listinou základních práv a svobod.

Zmiňovaná **humanizace** stávajících pobytových zařízení znamená změnu v zaměření se na uživatele jako individuality a z toho plynoucích činností. (MPSV, Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb 2006, s. 14). Je to proces, který vede k proměně systému péče a prostředí tak, aby naplňoval práva a potřeby uživatelů MPSV, Kritéria transformace, humanizace a deinstitucionalizace vybraných služeb sociální péče 2009, s. 3).

Hlavním cílem uváděných transformačních trendů v sociálních službách je tzv. **deinstitucionalizace**. Je to v podstatě proces přechodu od systému péče ve velkých institucích k celé řadě integrovaných a komunitních služeb. Je to spíše systematická, řízená změna, která má za následek podstatně menší závislost na ústavní péči (Mulheir, Browne 2007, s. 36). Deinstitucionalizace ústavní péče do přirozené sítě služeb spočívá v podpoře rozvoje služeb, které umožní uživatelům nejvyšší možnou míru variabilního života, srovnatelného s vrstevníky (MPSV, Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb 2006, s. 15). Vávrová (2010, s. 189) uvádí, že deinstitucionalizace pobytových sociálních služeb primárně směřuje k jejich uživatelům a je spojována s opouštěním totálních institucí jejich klienty. Souvisí tedy s návratem do přirozeného sociálního prostředí.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve svém strategickém dokumentu⁴ definuje pojem „deinstitucionalizace jako proces, ve kterém dochází k proměně instituce ve smyslu formalizované struktury pravidel, řádu a filosofie služby, tak ve smyslu sídla (umístění v objektu a komunitě) tak, aby výsledná struktura a provozování služby byla primárně orientována na potřeby uživatelů a ne potřeby formalizované organizace – instituce. Je jí dosahováno proměnou institucionální péče v péči v „komunitě“.

Je to snaha zrušit tradiční formy péče a nahradit je péčí, která méně omezuje klienta. „Je to však dlouhodobý proces, jelikož je velmi obtížné převádět klienty ústavů do jiných režimů služeb nejen proto, že jsou na ústavní režim adaptováni, ale i proto, že jejich rodiny, případně další významné osoby se nejen obtížně vyrovnávají se zvýšenými nároky, který jim přináší život mimo ústav. Deinstitucionalizace vyžaduje paralelní budování neústavních služeb“ (Matoušek a kol., 2007, s. 175).

⁴ Kritéria transformace, humanizace a deinstitucionalizace vybraných služeb sociální péče, s. 3

Můžeme konstatovat, že pojmem „transformace ústavní péče“ je míněna změna služeb umožňující lidem s postižením žijícím dosud v ústavu žít v běžných životních podmínkách za současného zlepšení kvality jejich života. Součástí této změny je snaha umožnit lidem žít v běžné společnosti aktivně. Cílem je umožnit každému člověku žít jako součást společnosti (Kořínková 2008, s. 2).

Jeden z hlavních a nejdůležitějších cílů nových trendů je právě vytváření podmínek vedoucích k uspokojování potřeb v přirozeném sociálním prostředí a podpora procesu sociálního začleňování a sociální soudržnosti společnosti (Vávrová 2010, s. 69).

Zmíněné transformační procesy by měly podporovat poskytování služeb v přirozeném sociálním prostředí. Za **přirozené sociální prostředí** je podle § 3 zákona o sociálních službách, považována „rodina a sociální vazby k osobám blízkým, domácnost osoby a sociální vazby k dalším osobám, se kterými sdílí domácnost, a místa, kde osoby pracují, vzdělávají se a realizují běžné sociální aktivity.“ Dále by měly podporovat sociální začleňování (viz s. 25) a umožnit osobám postiženým žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný. K obecným cílům sociálního začleňování patří nejen zajištění účasti v zaměstnání a rovného přístupu ke všem zdrojům, právům, zboží a službám; nejen prevence rizika sociálního vyloučení; nejen pomoc nejvíce zranitelným, ale i mobilizace všech relevantních aktérů (MPSV, Dlouhodobá vize resortu práce a sociálních věcí pro oblast sociálního začleňování 2012, s. 7).

Nabídnout lidem s postižením schopnost zažít denní rituály (pokud jsou toho schopni) v normálních podmínkách a podporovat je.

Jedná se o tzv. **princip normality**, který v sobě zahrnuje tyto klíčové momenty: (Veřejný ochránce práv 2009, s. 48)

- zachování normálního rytmu běžného dne, týdne, roku
- běžný život ve světě mužů a žen
- běžná domácnost v běžném sousedství ostatních lidí
- oddělení sféry bydlení, práce, vzdělávání a volného času
- naplnění potřeb lidí s postižením a jejich respektování

Nové trendy (transformace, humanizace, deinstitucionalizace) se vyznačují tak hlubokou změnou, která otevře možnost postiženým žít život v přirozených

a humánnějších podmínkách, napomůže podle mne k jejich rozvoji a zabrání tak negativním vlivům, které s sebou přináší život v ústavním zařízení.

V průběhu celého života jsou na člověka kladeny nejrůznější požadavky, působí na něj nejrůznější vlivy. Významným mezníkem pro lidi žijící v ústavu se stávají právě nové trendy v poskytovaných službách, které jim pomáhají na cestě k zařazení do běžné společnosti, na cestě k osamostatnění a k jejich rozvoji. Mezi ně můžeme zahrnout i chráněné bydlení.

Osobnost je utvářena z přílišného množství vzájemně působících faktorů, mezi které patří biologické a sociální vlivy, výchova a aktivity, které jedinec vykonává. Člověk si při narození přináší zděděné dispozice, které nemůže ovlivnit. Dalším důležitým předpokladem pro vývoj je vytvořené rodinné prostředí. Fungující rodina vytváří domov s pocitem lásky, jistoty a bezpečí, což je podle mne jedna z nejdůležitějších potřeb pro přirozený vývoj.

Zdraví, dědičná indispozice, výchova, rodina a prostředí, zvládnutí činností a kompetencí jsou základní předpoklady pro běžný rozvoj osobnosti.

Mentálně postižený jedinec má předpoklady pro běžný vývoj velmi ztížené. Prvotní deficit je tvořen samotným mentálním postižením, druhým deficitem je fungující rodinné prostředí. Většina z nich nemá ideální dětství, dospívání. V ústavech je jejich vývoj značně omezen, a to vzhledem k nedostatku sociálních podnětů, neznalosti celé společnosti, dostupností příležitostí, absencí kontaktů s okolním prostředím a využíváním aktivit mimo ústav. Mají omezenou komunikaci a společenský styk s okolním světem, jsou v sociální izolaci. Možnosti rozvoje jsou podřízeny řádu ústavu a na výchovných činnostech, které ústav poskytuje v rámci legislativní úpravy. V ústavu přijímají určité způsoby chování, povinnosti a práva, mají osvojeny názory, hodnoty a normy, které panují uvnitř zařízení.

Nové možnosti využití osobního potenciálu skýtají nové trendy v poskytovaných službách. Prvotním předpokladem rozvoje osobnosti je změna prostředí a z toho vyplývající život v běžném prostředí. (viz princip normality a sociálního začleňování).

V dalších části práce se zaměřím právě na institut chráněného bydlení, které by mělo poskytovat službu v souladu s předpoklady vývoje, jimiž jsou: osamostatnění, zvýšení soběstačnosti, zvýšení kompetencí, zvládnutí činností, možnost zaměstnání, vzdělávání, cestování.

3 Chráněné bydlení

V této části práce budu věnovat pozornost jedné z nových forem péče o osoby s postižením, mezi které nesporně patří právě chráněné bydlení a které vnímám jako novou příležitost pro tyto osoby, jako jeden z nejdůležitějších prostředků relevantních proměn ústavní sociální péče. Zamyslím se nad základními charakteristikami služby, zmíním činnosti, které služba zajišťuje, krátce nastíním oblast individuálního plánování a funkci klíčového pracovníka.

Chráněné bydlení je poměrně nová služba, která v České republice nemá takřka žádnou tradici. „Jde o moderní a v rozvinutém světě rozšířenou sociální službu umožňující samostatné bydlení lidem, kteří v důsledku své sociální a zdravotní situace za normálních okolností samostatně žít nemohou“ (Rada 2006, s. 7-8). „První projekty chráněného bydlení vznikaly po druhé světové válce v západní Evropě a Americe. Byly vytvořeny jako alternativa k ústavní péči pro lidi s různými typy postižení.“ V České republice první projekty vznikaly po roce 1989 (Pipeková 2006, s. 115). Jejich pozvolný rozvoj souvisí s růstem nabídky sociálních služeb ze strany nestátních neziskových organizací, které u nás začaly vznikat právě po roce 1990 (Rada 2006, s. 8). Přestože chráněná bydlení existovala v naší zemi více než deset let, legislativního vymezení se dočkala od roku 2007, kdy vstoupil v platnost nový zákon o sociálních službách.

3.1 Vymezení pojmu

V počátcích, kdy nebyl jasně vymezen pojem, většina autorů, Červenková a Bruthansová (2004, s. 5), Pipeková (2006, s. 115), odkazovala na obecnou definici zpracovanou Ministerstvem práce a sociálních věcí, že „chráněné bydlení je komplexní residenční služba, která poskytuje klientům podle jejich individuálních potřeb takovou podporu, aby mohli v maximální míře vést běžný způsob života. Klienty chráněného bydlení mohou být lidé, kteří jsou v důsledku nemoci nebo postižení dlouhodobě či trvale znevýhodněni.“

Matoušek (2003) ve Slovníku sociální práce popisuje chráněné bydlení jako „bydlení v bytě, který je v běžné zástavbě a patří poskytovateli sociální služby.

Bydlí v něm jeden nebo více klientů, kteří se podle svých možností podílejí na vedení své domácnosti“. Služby jsou klientovi poskytovány podle individuální potřeby sociálním pracovníkem, pečovatelem nebo asistentem. Chráněné bydlení je vhodné pro osoby trvale postižené nebo dlouhodobě nemocné, kteří potřebují podporu, ale jejichž stav nevyžaduje ústavní pobyt s plným zaopatřením.

Švarcová (2006, s. 177) vymezuje chráněné bydlení jako společnou domácnost, kde dospělým klientům pomáhají asistenti s úklidem, s vařením, se sebeobsluhou a se vším, co klienti nemohou sami zvládat.

Jako „sociální službu, která zajišťuje lidem se zdravotním postižením samostatné a nezávislé bydlení“ jej vymezuje Rada (2006, s. 8).

V rámci nové legislativní úpravy je chráněné bydlení službou sociální péče a je definováno v § 51 zákona o sociálních službách následovně:

„Chráněné bydlení je pobytová služba poskytovaná osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu zdravotního postižení nebo chronického onemocnění, včetně duševního onemocnění, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Chráněné bydlení má formu skupinového, popřípadě individuálního bydlení.“

Základní charakteristiky, které vyplývají z výše uvedených definic, bych shrnula do dvou, a to:

1. principem chráněného bydlení je směřovat k vytvoření takových podmínek života klientů, které se co nejvíce přibližují k běžnému způsobu života (princip normality)
2. podporování jeho obyvatel k samostatnému zvládnutí života v přirozeném prostředí individuálním přístupem

Chráněné bydlení je založeno na principech humanistického přístupu k postiženým jedincům, ve snaze docílit nejvyšší možnou míru socializace a zabezpečení kvality jejich života.

3.2 Služba chráněného bydlení

Snížená soběstačnost uživatelů se stává významným ukazatelem, podle něhož je danému jedinci vybírána vhodná forma a rozsah služeb. Někteří klienti jsou schopni žít zcela samostatně, jiní dávají přednost životu ve skupině. Provozovaný typ

chráněného bydlení ovlivňují především možnosti zřizovatele, okruh klientů a jejich potřeby.

Služba chráněného bydlení se v současné době poskytuje především v objektech jak vlastních, tak pronajatých – vilky, domy, byty. Služba je poskytována v prostředí, které se co nejvíce podobá životnímu prostředí lidí z majoritní nezatížené společnosti. Ubytováním v bytech a domech v různých lokalitách přirozeným způsobem probíhá integrace a inkluze lidí s postižením do společnosti. V prostředí bytu a při menším počtu uživatelů soustředěných na jednom místě jsou podmínky pro práci s uživateli lepší, což napomáhá k rozvoji samostatnosti a podpoře jejich schopností rozhodovat se o vlastní budoucnosti (MPSV, Provozní metodika služby chráněného bydlení, s. 3).

Základními činnostmi, které obsahuje služba chráněného bydlení a které definuje zákon o sociálních službách v § 51, odst. 2 jsou:

- poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy
- poskytnutí ubytování
- pomoc při zajištění chodu domácnosti
- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- sociálně terapeutické činnosti
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

Zákon také ukládá povinnost poskytovat službu tak, aby bylo posilováno sociální začleňování. Příkladem oblastí sociálního začleňování je, že lidé jsou zapojeni do aktivit v místě, kde bydlí, kde žijí; že jsou součástí mezilidských vztahů; že se sami o někoho nebo něco starají; že jsou zaměstnání; že si hledají práci nebo se připravují na zaměstnání, že mají volný čas; že vstupují do právních vztahů s ostatními; že mají pokud, to potřebují podporu a zastání v rozhodování o právních úkonech, při jejich uskutečňování a jejich řešení; že plánují svůj život podle svých hodnot; že rozhodují o každodenních záležitostech, apod. (Bednář 2012, s. 104 – 109).

Služba je poskytována na základě kritérií, která jsou obsažena ve **standardech kvality sociálních služeb**, jež jsou zakotveny ve vyhlášce č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.

„Naplnění standardů nutně povede k poskytování služeb odpovídajícím přirozeným individuálním potřebám člověka, který v daném zařízení sociální služby žije“ (MPSV, Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb 2006, s. 5).

Pipeková (2006, s. 141) uvádí, že standardy se zaměřují právě na kvalitu péče o klienta. Důležité je zaměřit se především na podchycení uchovaných schopností a jejich rozvoj.

3.3 Podpora a činnosti v chráněném bydlení

Právě lidé s mentálním postižením potřebují větší míru podpory při naplnění svých nejen základních potřeb. Správný směr pomoci je snaha identifikovat jejich potřeby a poskytnout dostatečnou míru podpory při jejich naplnění (MPSV, Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe 2002, s. 29). U těchto osob bývá nutný celoživotní dohled. Někteří z nich jsou schopni žít ve většinové společnosti, potřebují však onu pravidelnou či dlouhodobou podporu při úspěšném zvládnutí činností každodenního života. Tuto podporu a pomoc jim přináší ony nové alternativní formy sociálních služeb, které „kladou velký důraz na individualizaci, na přizpůsobení se každému uživateli a jeho specifickým požadavkům“ (MPSV, Posuzování míry nezbytné podpory uživatelů 2010, s. 3).

Jedním z ideálů podpory lidí s mentálním postižením je cesta k jejich celkové samostatnosti. Podporujeme je, aby se sami dokázali obsloužit, sami si nachystali a udržovali své věci, dokázali samostatně cestovat, hospodařit a ideálně samostatně žít. Podpora samostatnosti je proto častým cílem a její získání vysněným ideálem.

Míra soběstačnosti jedince je potom zohledněna v rozsahu poskytované podpory, která je uživatelům nabízena prostřednictvím základních činností, jež chráněné bydlení zajišťuje. Tyto činnosti jsou upřesněny v prováděcí vyhlášce.⁵

⁵ Vyhláška č. 505/2006 Sb.

Tato poskytovaná podpora a její míra působí na rozvoj osobnosti uživatelů. (viz kap. 2.1). Pro úplnost a ucelení představy uvedu plnou citaci, která je stanovena v § 17 uvedené vyhlášky:

Základní činnosti při poskytování chráněného bydlení se zajišťují v rozsahu těchto úkonů:

a) *poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy:*

1. *pomoc s přípravou stravy*
2. *zajištění celodenní stravy odpovídající věku, zásadám racionální výživy a potřebám dietního stravování, minimálně v rozsahu 3 hlavních jídel*

b) *poskytnutí ubytování:*

1. *ubytování, které má znaky bydlení v domácnosti,*
2. *v případě potřeby praní a drobné opravy ložního a osobního prádla a ošacení, žehlení*

c) *pomoc při zajištění chodu domácnosti:*

1. *pomoc při běžném úklidu a údržbě domácnosti,*
2. *pomoc při údržbě domácích spotřebičů,*
3. *podpora v hospodaření s penězi včetně pomoci s nákupy a běžnými pomůckami*

d) *výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti:*

1. *pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s přirozeným sociálním prostředím*
2. *nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností*
3. *zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání*
4. *podpora v oblasti partnerských vztahů*
5. *podpora při získávání návyků souvisejících se zařazením do pracovního procesu*

e) *zprostředkování kontaktu se společenským prostředím:*

1. *doprovázení do školy, školského zařízení, zaměstnání, k lékaři, na zájmové aktivity, na orgány veřejné moci a instituce poskytující veřejné služby a doprovázení zpět*
2. *podporu a pomoc při využívání běžně dostupných služeb a informačních zdrojů*

3. pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporující sociální začleňování osob

f) sociálně terapeutické činnosti:

socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob

g) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí:

1. pomoc při komunikaci vedoucí k uplatňování práv a oprávněných zájmů,

2. pomoc při vyřizování běžných záležitostí

Tyto základní činnosti obsahují aktivity, které svou podstatou slouží k posilování schopnosti samostatného života a rozvoje dovedností uživatelů. Prostřednictvím těchto činností služba chráněného bydlení umožní klientovi zajistit nejen ubytování a stravu, ale také uspokojovat ostatní základní osobní potřeby a on se bude moci, co nejvíce je to možné, zapojit do společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný (MPSV, Společné doporučení ministerstva práce a sociálních věcí a veřejného ochránce práv k chráněnému bydlení 2009, s. 1).

Podstatným aspektem celého komplexu služby chráněného bydlení je, tak jako u jiných sociálních služeb, plánování služby ve vztahu k jednotlivým uživatelům, přičemž základním nástrojem plánování služby jsou individuální plány uživatelů. Základním prvkem při zprostředkování služby uživatelům je asistent – klíčový pracovník, na základě jehož podpory a pomoci dochází k realizaci jednotlivých činností chráněného bydlení.

Člověk s mentálním postižením je ve stavu, který vyžaduje onu podporu a pomoc ostatních, aby mohl úspěšně žít v komunitě. Toto usnadní systém plánů pro uživatele, které jsou zaměřeny na něj. Celý proces plánování klade důraz zejména na jeho potřeby (Kellye Staggert Arthur, E. Jongsma, jr, 2000, s. 2). Analýza uspokojení základních potřeb proto může být vodítkem pro individuální plánování (Bednář 2012, s. 91).

Plánování služby u lidí vyžadujících dlouhodobou a pravidelnou pomoc v úspěšném zvládnutí každodenních činností života je zaměřené na soubor principů,

mezi které hlavně patří: (QUIP, Podpora řízená jednotlivcem/uživatelem 2010, s. 3-4)

- člověk stojí v centru plánování veškerých aktivit
- cílem plánování je pomoci lidem žít život podle vlastních představ
- klíčovým zdrojem informací je člověk sám a lidé, kteří jej znají, pomáhají mu
- plánovací proces je určován silnými stránkami člověka, jeho schopnostmi, přáními a potřebami
- plánování zaměřené na člověka ústí do individuálně definovaných výsledků

Průběh služby chráněného bydlení je plánován dle závazných standardů. Plánování a poskytování služby respektuje osobní cíle a potřeby uživatele a je založeno především na jeho schopnostech. Tyto jsou zachyceny procesem zvaným individuální plánování (Bednář 2011a, s. 33)

„Individuální plánování průběhu sociální služby je významným nástrojem poskytování služby. Jeho smyslem je poskytovat službu v co největším zájmu uživatele, přizpůsobit ji jeho specifickým potřebám a požadavkům, jeho osobním cílům a zapojit ho do procesu plánování a realizace služby.“ (Čámský 2011, s. 38).

Významem individuálního plánování je (1) definování žádoucí změny v životě člověka a následná konkretizace termínů a úkolů; (2) systematická práce s uživatelem; (3) kontrola kvality a efektivity služby; (4) pozornost věnována všem uživatelům a (5) předcházení se možným rizikům či příprava na ně. (Bednář, 2011a, s. 33-34). Johnová (2008, s. 5) i Bednář (2011b, s. 43) definují cyklus individuálního plánování jako proces skládající se z částí: zkoumání situace, tvorba plánu, realizace plánu a jeho vyhodnocení. Tento proces se může neustále opakovat, dokud nejsou naplněny všechny cíle (což by mělo vést k ukončení poskytování podpory).

Osobní cíle zahrnuté do individuálních plánů jsou odrazem analýzy uspokojení potřeb uživatele, které jsem uváděla dříve. Je nutné neustále sledovat jednotlivé potřeby uživatele a přemýšlet, jak jsou naplňovány. Formulování těchto potřeb a cílů, pro individuální plánování každého uživatele musí mít poskytovatel

dle Standardů kvality sociálních služeb určeného konkrétního zaměstnance – **klíčového pracovníka.**

„Pro uživatele je klíčový pracovník často nejen partnerem pro plánování a průběh služby, ale také důvěrníkem“ (Vítová 2011, s. 115). Podobně uvažuje Švarcová (2006, s. 177), která uvádí, že asistent zastává spíše funkci pomocníka, přítele a konzultanta“.

Funkce klíčového pracovníka vyžaduje určité schopnosti, zejména schopnost vcítit se do situace uživatele. Klíčový pracovník je jakýsi styčný důstojník uživatele, funguje jako jakýsi „advokát“, který prosazuje zájem uživatele. Klíčový pracovník musí být někdo, komu uživatel důvěřuje a je mu sympatický (Čámský, Krutilová a kol., 2008, s. 103).

Bednář (2011a, s. 35) formuluje klíčového pracovníka podle dvou základních pojetí: jako koordinátora plánování a jako důvěrníka. Náplň jeho pozice, funkce shrnul do uvedených bodů:

- podporuje uživatele ve formulování potřeb (osobních cílů), priorit, využití vnitřních zdrojů k dosažení cílů,
- konkretizuje rozsah podpory či péče,
- sestavuje individuální plán služby,
- projednává plán služby v týmu, zajišťuje jeho realizaci prostřednictvím koordinace týmu,
- monitoruje průběh služby,
- ověřuje spokojenost uživatele, eventuelně domlouvá jiná řešení,
- spolu s uživatelem hodnotí plnění individuálního plánu služby,
- ten, za kterým uživatel může kdykoliv jít, umí pro něj zprostředkovat pomoc, rozumí mu, apod.

Klíčoví pracovníci zohledňují také fyzické a psychické schopnosti uživatelů, zaměřují se na opakování základních návyků, jako jsou hygienické, samoobslužné a společenské návyky. Soustřeďují se na výpomoc při budování manuálních a pracovních schopností a také na výpomoc v oblasti vzdělávání. Toto realizují prostřednictvím ručních prací, prací na zahradě, hudebních a výtvarných aktivit, opakováním zvládnutí čtení, psaní, počítání. Celý proces je pojímán jako způsob

výchovy, který je přizpůsobován každému uživateli individuálně, dle jeho schopností, možností a potřeb.

V chráněném bydlení, v prostředí bytu a při menším počtu klientů soustředěných na jednom místě jsou podmínky pro individuální práci s klienty lepší. V domácnosti lze také lépe podpořit práci klíčových pracovníků, kteří mohou v bezpečném prostředí navázat s uživateli bližší kontakt a tak lépe proniknout k jejich potřebám a přáním, formulovat jejich požadavky a kontrolovat dodržování jejich práv (MPSV, Provozní metodika služby chráněné bydlení, s. 3-4).

Plánování a průběh služby je jedna z nejdůležitějších činností v rámci poskytování jakékoliv sociální služby. Smyslem je realizace činností umožňující zapojení se více do běžného života, realizace činností při naplňování individuálních potřeb. Způsob realizace těchto činností (naplňování individuálních plánů) může být přínosem jak podstatně obohatit život uživatelů, životní smysl, rozvíjení jejich osobnosti a jak posilovat jejich sociální začleňování.

Chráněné bydlení jako pobytová sociální služba by měla být aktivním článkem v řetězu sociálního začleňování mentálně postižených mezi zdravé členy společnosti. Jeho prostřednictvím, za pomoci aktivní podpory a pomoci klíčových pracovníků by měla dát vyniknout dovednostem, vědomostem a osobnostním rysům uživatelům. V rámci činností, jenž chráněné bydlení zajišťuje, by mělo dojít k posílení schopností a dovedností a tím k celkovému rozvoji osobnosti uživatelů.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

V předešlé části mé práce jsem se věnovala deskripci teoretických výkladů, které úzce souvisí s problematikou tématu. V praktické části mé diplomové práce se soustředím na vliv služby na samotné uživatele chráněného bydlení Šanov. Především se zaměřím na to, jak se poskytování služby odráží na rozvoji osobnosti uživatelů po přestěhování z ústavního zařízení. Klíčovým východiskem pro tuto část práce je zejména získání údajů o možnostech a stavu uživatele. Celý výzkumný projekt je zaměřen na zhodnocení vlivu poskytované služby na rozvoj jejich uživatelů.

Při volbě tématu mé diplomové práce jsem využila možnosti, že v oblasti, kde bydlím, vzniklo chráněné bydlení. Od počátku vzniku mne zajímalo, jak to vlastně funguje, jaká je podstata. Nabízela se mi tedy možnost podrobněji se touto otázkou zabývat. Obrázek o historii péče o znevýhodněné, o trendech v této péči, o systémech sociální práce a přístupech k uživatelům, o požadavcích na kvalitu poskytovaných služeb jsem si učinila v rámci studia. Bezprostřední život v samotném chráněném bydlení jsem měla možnost sledovat až v rámci odborné praxe.

Nicméně mne zajímalo, do jaké míry ovlivnilo přestěhování oblast sociálního začleňování a jaký zásah v životě uživatelů měly činnosti zajišťované prostřednictvím chráněného bydlení. Chtěla jsem zjistit, jak změna prostředí a změna poskytované služby pomáhá v rozvoji uživatelů při jejich začleňování do společnosti. Proto jsem se rozhodla tomu věnovat.

4 Metodologie

Pro dosažení cíle, kterým je tedy popis změn v rozvoji uživatelů v souvislosti se změnou prostředí a poskytované služby, jsem se rozhodla zvolit kvalitativní výzkumnou strategii - kvalitativní výzkum. Pro výběr této strategie jsem se rozhodla, protože mým plánem byl sběr mnoha informací, které se týkaly zvoleného tématu a které mi pomohly stanovit závěry. Kvalitativní výzkum skýtá možnost pro poznání a analýzu konkrétního prostředí a „zaručuje podrobnou charakteristiku zkoumaného jevu“ (Hendl 2005, s. 52). Tento výzkum umožňuje dle Hendla (2005, s. 52) problematiku zkoumat v přirozeném prostředí a umožňuje

získat popis a vzhled na jedince, skupiny, události. Výzkumník ve svém hledání vytváří popis toho, co pozoroval a zaznamenal, pro vyjasnění situace. Jak uvádí Hendl (2005, s. 50), práce kvalitativního výzkumníka je přirovnána k činnosti detektiva, který vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, seznamuje se s novými lidmi a pracuje přímo v terénu.

4.1 Účel, cíl výzkumu

V této práci bych chtěla vyhodnotit otázku začleňování osob s mentálním postižením. Práce by měla popsat, k jakým změnám došlo u uživatelů po přemístění z ústavní péče do chráněného bydlení.

Účelem výzkumu je zjistit, jak změna prostředí a poskytované služby pomáhá v rozvoji osobnosti uživatelů. Tato otázka se mi zdá být důležitá pro posouzení změny schopností a kompetencí samotných uživatelů a zároveň pro ověření efektivity změny v poskytování služby.

Pro zpracování mého výzkumného projektu jsem zvolila přístup - případovou studii, kterou je možné definovat jako podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málo případů, zkoumání určitého aspektu u jedné osoby, komunity, skupin, organizací a institucí (Hendl 2005, s. 104-105). Pro případovou studii je někdy využíváno synonymum kazuistika. Jedná se o způsob práce s jednotlivým případem, kdy se snažíme přehledně uspořádat všechna fakta, která jsou nám o případu známa, a následně je analyzujeme. Pozornost se věnuje minulosti, kontextovým faktorům, popř. může jít o zachycení života jedince (Hendl 2005, s. 104-105), hledáme souvislosti a tím je nám umožněno pochopit celý případ do hloubky.

Cíl mého vlastního výzkumu je popsat základní změny v rozvoji uživatelů chráněného bydlení po přechodu z ústavní péče. Dále poskytnout informace o potenciaálním vlivu na uživatele. (intelektuální – hlavní cíl). Tyto získané poznatky mohou sloužit jako příklad dobré praxe, získání zpětné vazby pro poskytovatele o průběhu služby. Výsledky mohou sloužit k ověření efektivity změny v poskytování služby, popř. pro mapování potenciaálních rizik (praktický cíl). Získané informace mi pomohou dosáhnout větší přehled o fungování služby chráněného bydlení (personální cíl).

4.2 Výzkumná oblast, téma a otázky

Výzkumnou oblastí je v mém případě rozvoj osob s mentálním postižením. Výzkumný problém je obecnější a bývá někdy označováno jako téma výzkumu. Proto jsem výzkumné téma formulovala: *Změny v rozvoji osobnosti mentálně postižených v souvislosti se změnou prostředí a poskytované služby.* Ke splnění cíle bylo nezbytné formulovat výzkumné otázky. Výzkumné otázky pomáhají zaostřit výzkum tak, aby poskytl výsledky, v souladu se stanovenými cíli a ukazují cestu, jak výzkum vést.

Formulaci otázek jsem koncipovala na základní, obecnou otázku a následně několik specifických, dílčích otázek. Základní výzkumnou otázku jsem formulovala: *Jak změna prostředí a změna poskytované služby pomáhá v rozvoji uživatelů při jejich začleňování?*

Pro získání odpovědí na zodpovězení a upřesnění výzkumného cíle jsem formulovala dílčí výzkumné otázky:

- Jaké schopnosti, dovednosti, kompetence, měli uživatelé v ústavu, jaké činnosti zvládali?
- Jaké schopnosti, dovednosti, kompetence získali uživatelé v chráněném bydlení, jaké činnosti zvládají nyní?
- K jakým změnám u nich v průběhu využívání služby došlo?
- Jakých oblastí se změny nejvíce dotýkají?
- Způsobila změna prostředí a služby negativní důsledky v chování uživatelů?

4.3 Výběr vzorku

Pro mé výzkumné šetření byl výběr vzorku cílený, účelový. Výzkum byl prováděn v příspěvkové organizaci Zámek Břežany, p.o., která je poskytovatelem sociálních služeb pro osoby s mentálním postižením. Cílovou skupinou šetření byly uživatelé chráněného bydlení Šanov. V průběhu realizace výzkumného šetření jsem spolupracovala se třemi asistentkami chráněného bydlení a dvěma pracovníci Zámku Břežany, p.o., vedoucí úseku aktivizačních činností a zároveň vedoucí služby chráněného bydlení a sociální pracovnící. Důležitou roli pro mne hrála především vedoucí, která se stala tzv. dveřníkem. Jak uvádí Hendl (2005, s. 152) jsou tyto osoby zvané „gatekeepers“ důležité pro umožnění pobytu v terénu a přístupu k jedincům

a zdrojům. Byla právě tím, kdo mne seznámil s chodem obou zařízení, s minulostí a v průběhu procesu zkoumání mi poskytovala upřesňující informace.

Do výzkumného šetření bylo tedy začleněno 11 uživatelů chráněného bydlení (4 muži a 7 žen, ve věku od 29 do 62) a 5 zaměstnanců. Informativní přehled o zaměstnancích je uveden v níže uvedené tabulce.

Tabulka č. 2: Přehled věku, délka zaměstnání u organizace

zaměstnanec	věk	zaměstnán u organizace
Z1	50	od roku 1984
Z2	45	od roku 2003
Z3	42	od roku 2005
Z4	39	od roku 2005
Z5	46	od roku 2005

Zdroj: vlastní práce autora

Vzhledem k citlivosti sledovaných a zjišťovaných údajů byla jména uživatelů změněna a označena všechna v mužském rodě (ten uživatel).

Výzkumný projekt byl prováděn u jednoho poskytovatele, zacílen na určitou skupinu uživatelů. Výsledky výzkumu nemohou tedy představovat zobecnitelný názor i vzhledem k tomu, že na každého člověka působí spousta faktorů a každý se s nimi vyrovnává jiným způsobem.

4.4 Techniky získávání dat, proces a analýza dat

Než jsem započala se zpracováním zvoleného tématu a s vlastním výzkumným šetřením oslovila jsem vedení příspěvkové organizace a požádala o spolupráci. Po udělení souhlasu organizace jsem dostala kontakt na vedoucí služby chráněného bydlení. Následně jsem se obrátila na zástupce uživatelů – opatrovníky. Seznámila jsem je se svým záměrem a požádala o jejich souhlas (viz příloha č. 1). Potom následovala samotná příprava a sběr dat.

Pro přípravu a proces sběru dat jsem v mém případě zvolila nejčastější způsob shromažďování dat, a to dotazování, pozorování a analýzu dokumentů. Podle Hendla (2005, s. 165) se jedná o základní metody kvalitativního sběru dat.

V rámci pozorování jsem získávala zejména data o výzkumném prostředí, tj. prostředí zámku Břežany a chráněného bydlení Šanov. Tato data jsem zapisovala do poznámkového deníku. Data byla získávána jak v průběhu mé odborné praxe, tak i v průběhu osobních návštěv.

Prvotní informace o uživatelích jsem získala z dokumentace organizace. Výsledkem zjištění byly základní údaje: věk, rodinné prostředí, dosažené vzdělání, stupeň postižení, délka pobytu v ústavu, průběh života před nástupem do zámku Břežany. Začala jsem tedy využívat další techniku, kterou byla analýza dokumentů. Zpracovávala jsem dokumenty, které v minulosti vytvořil někdo jiný a za jiným účelem, tzn., že nebyly vytvořeny výzkumníkem a nevznikly za účelem předmětného výzkumu (Hendl 2005, s. 204). Využila jsem virtuální data (internetové stránky), vnitřní dokumenty organizace, sociální karty uživatelů, projekt vzniku chráněného bydlení, podklady k přípravě na přechod do nové služby, hodnocení připravenosti klienta k pobytu, individuální plány, roční hodnocení služby chráněného bydlení a uživatelů, záznamy o sebepojetí uživatelů, časové plány podpory, plány pomoci a podpory, aj.

Následně jsem získaná data doplňovala pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Jak uvádí Hendl (2005, s. 174), tento typ rozhovoru se označuje jako rozhovor pomocí návodu. Návod v mém případě představoval seznam oblastí, které bylo nutné zjistit, prozkoumat. Soubor otázek jsem měla připravený tak, aby dotazovaní mohli volně povídat a já měla možnost přizpůsobit se situaci a pokládat doplňující otázky k tématu. Pro ukázkou uvádím některé z pokládaných otázek: Pozorujete zlepšení u uživatele XX od přechodu do chráněného bydlení? V jakých stránkách sledujete největší pokrok? Myslíte si, že je možné u uživatele XX zlepšení v dalším rozvoji? V jaké oblasti? Způsobil přechod u uživatele XX i nějaké negativní jevy? Jaké pozorujete?

Termíny schůzek byly dohodnuty předem, respondentům byly vysvětleny mé záměry. Žádný z dotazovaných neměl problém a udělil mi souhlas. Rozhovory jsem zapisovala, poté jsem data podle stanovených oblastí roztříдила a výsledky popsala.

Všechny informace získané ze studia dokumentů, rozhovorů a pozorování byly analyzovány. Již při sběru jsem tyto informace třídila, zda je budu potřebovat a skládala je do celku podle stanovených kritérií. Při stanovení těchto kritérií jsem víceméně využila základní činnosti, které poskytuje chráněné bydlení a které jsou zcela běžné v normálním životě.

Cílem výzkumného šetření bylo zjištění, jaké změny nastaly u uživatelů v rozvoji po přestěhování do chráněného bydlení. Nejprve jsem tedy musela získat informace o zvládání těchto činností uživateli v rámci jejich pobytu v ústavu. Což navazovalo na dílčí výzkumnou otázku: Jaké schopnosti, dovednosti, kompetence měli uživatelé v ústavu, jaké činnosti zvládali?

S tímto sběrem informací úzce souviselo i zodpovězení další dílčí otázky: Jaké schopnosti, dovednosti, kompetence získali uživatelé v chráněném bydlení, jaké činnosti zvládají nyní? K jakým změnám u nich v průběhu využívání služby došlo? Jakých oblastí se změny nejvíce dotýkají? Způsobila změna prostředí a služby negativní důsledky v chování uživatelů? Což znamenalo získání dat za období přípravy na stěhování a pobytu v chráněném bydlení.

Při tomto zjišťování jsem se soustředila především na oblasti sociálního začleňování a na úkony, které zajišťuje prostřednictvím činností chráněné bydlení, konkrétně na tato kritéria:

- 1) domácí práce – praní, žehlení, opravy prádla, úklid vlastní domácnosti, údržba pořádku, využívání saponátů, úprava obydlí, práce na údržbě okolí domu, na zahrádce
- 2) příprava stravy – orientace v kuchyni, znalost koření, stolování, obsluha spotřebičů, vaření s podporou
- 3) sebeobsluha – péče o zevnějšek, osobní hygiena
- 4) nakupování – co je potřeba, nutnost nakoupit, samostatný nákup, nákup s paragonem, hospodaření s penězi, hodnota peněz
- 5) cestování – samostatné vycházky, dodržování pravidel vycházek, cestování k lékaři, k rodině, do zaměstnání, aj.
- 6) kontakty – s rodinou-obnovení, upevnění, návštěvy; s přirozeným prostředím -zájmy,návštěvy, komunikace v obci, partnerské vztahy, využívání dostupných služeb
- 7) zaměstnání – snaha získat práci, pracovní rytmus, návyk
- 8) vzdělávání – aktivity, využití možností, koníčky, zájmy
- 9) doprovod a podpora – běžné záležitosti, úřady, samostatnost, časová potřeba podpory

5 Charakteristika zařízení, prostředí

Zámek Břežany, příspěvková organizace poskytuje službu domov pro osoby se zdravotním postižením a službu chráněného bydlení. Zřizovatelem je Jihomoravský kraj. Zámek Břežany je domov pro osoby s mentálním postižením všech stupňů. Cílovou skupinou je mládež od 16 let a dospělé osoby s mentálním postižením a s kombinovanými vadami. Celkový počet klientů v roce 2012 je celkem 155.

5.1 Zámek Břežany

Původem je to barokní zámek, který se nachází v malé vesničce Břežany u Znojma. Zámek obklopuje zámecký park o rozloze 6 ha a je celý oplocen. Již v roce 1926 přišly do Břežan první sestry Kongregace sester sv. Hedviky. V tomto domě nebyla zpočátku možnost rozvíjet žádnou činnost. Posléze, co byly dokončeny opravy domu, byla zde zahájena charitativní činnost. Od roku 1952 slouží nepřetržitě jako domov pro mentálně postižené, přičemž od roku 1960 neslo zařízení název Ústav sociálních služeb. V roce 1960 byl dům Kongregace vyvlastněn. Po revoluci, od 1. srpna 1991, byl objekt vrácen i s přílehlými budovami a parkem majiteli, kterým je Česká provincie Kongregace sester sv. Hedviky. Částku za roční pronájem majitel vkládá do modernizace zařízení a oprav budovy.

Přestavba zámku na sociální účely byla dlouhodobá a s malými přestávkami trvá dodnes. Obnova a modernizace bydlení byla realizována etapovým způsobem. Centrální místnosti a velké pokoje byly postupně stavebně upraveny. Dnes jsou uživatelé ubytováni ve 34 pokojích a 2 pokojích vybudovaných v galerii. Z celkového počtu jsou 2 pokoje jednolůžkové, 1 pokoj dvojlůžkový a 11 je trojlůžkových, ostatní pokoje jsou vícelůžkové. V současné době je již zcela zrekonstruováno a zmodernizováno všech 14 oddělení. Na nově opravených odděleních se prosazuje trend tzv. chráněné domácnosti, tj. pracovna, kuchyně, obývací pokoj, ložnice-pokoje, sociální zařízení. Svou povahou tvoří uspořádání jako byt.

Stravování uživatelů je zajišťováno vlastním stravovacím úsekem, a to celodenně v rozsahu 5 jídel. Jídlo se rozváží na pokoje uživatelů. Na přípravě stravy se obyvatelé zámku nepodílí.

V zámeckém areálu mohou uživatelé využívat kuchyňku, (byla zřízena právě pro přípravu uživatelů na přechod do chráněného bydlení), rehabilitační místnosti, psychorelaxační místnosti, ordinaci lékaře, posilovnu, sportovní areál včetně venkovního bazénu, hospodářství, dílny - keramickou, hrnčířskou, tkalcovskou a stolařskou dílnu, zámecký park a zámeckou kapli.

V rámci zámku probíhají kurzy doplňující vzdělání. Toto vzdělávání je vedeno pod záštitou ZŠ v Hrádku a pod výukou dvou speciálních pedagogů. Vzdělávání je zaměřeno na učivo trivia a na praktický život uživatelů (nákupy v obchodech, platby, jednání na úřadech,...). Na zámku funguje úsek aktivizačních a zájmových činností. Průběh dne je zde organizován v denním režimu, který zachycuje níže uvedená tabulka.

Tabulka č. 3: Průběh dne v denním režimu:

7,00-8,30	ranní hygiena, pracovní terapie, snídaně
8,30-11,30	výuka ve výchovných třídách - výchovné skupiny
	práce v dílnách - pracovní výchovné skupiny
11,30-12,30	oběd
12,30-14,30	relaxace, vycházky, osobní volno
14,30-17,00	zájmové a sportovní aktivity - výchovné skupiny
	výuka - pracovní výchovné skupiny
17,00-18,00	pracovní terapie na odděleních, v kuchyni
18,00-18,30	večeře
18,30-21,00	osobní volno - hygiena, návštěva kaple, čtení, sledování televize

Zdroj: www.zamekbrezany.cz

Dále je na zámku úsek sociální a zdravotní péče. Tento úsek poskytuje komplexní ošetřovatelskou péči, podle zdravotního a psychického stavu uživatelů. Preventivní a léčebnou péči zajišťují obvodní a dětské lékaři dojíždějící do zařízení. Další odborní lékaři, kteří dojíždějí a ordinují přímo na zámku je psychiatr a kožní lékař.

Zámek Břežany, p.o. zaměstnává 128 pracovníků. Pomoc při zajišťování podpory nabízí i 7 řádových sester.

Příprava na přestěhování probíhala na zámku v průběhu roku 2009.

5.2 Chráněné bydlení Šanov

Zařízení chráněného bydlení je začleněno do okrajové části obce Šanov, kde probíhá výstavba nových rodinných domů. Významným faktorem pro výběr lokality byla i skutečnost, že tomuto zařízení byl nakloněn i obecní úřad v Šanově, který byl vlastníkem pozemků, na nichž proběhla výstavba. Vhodná poloha obce taktéž zajišťuje dobré autobusové a vlakové spojení s okolními obcemi i většími přílehlými městy (Znojmo-asi 30 km, Brno-asi 50 km, Mikulov-asi 30 km). Obec nabízí možnosti využití sportovních (komplexní sportovní areál - sportovní hala, kuželna, fitness, tenisové kurty, in-line plocha, fotbalová hřiště) i společenských aktivit (obecní knihovna s veřejným internetem, různé kulturní akce: cyklovýlety, pálení čarodějnic, dětský den, lampionové průvody, krojované hody, závody v hasičském sportu, aj.).

S přípravou projektu chráněného bydlení se započalo v roce 2007, samotná realizace byla započata v roce 2008, kdy na základě dotací z Norských fondů a za přispění zřizovatele Jihomoravského kraje bylo možné začít s výstavbou. Bydlení se skládá ze dvou samostatných domků. Jeden je se skupinovým bydlením pro 5 osob, jeden s individuálním bydlením pro 6 osob. Maximální počet uživatelů na pokoji jsou dva. Součástí jednoho domku je kuchyně s jídelnou, obývací pokoj a zázemí pro asistenty. Na pozemku v okolí domku je částečně okrasná zahrádka a částečně prostor pro pěstování plodin. K venkovnímu posezení slouží terasa a kryté posezení u zahradního domku, ve kterém je uschováno především zahradní nářadí.

Vybraní uživatelé se sami velkou měrou podíleli na samotném vybavování a nastěhovali se v dubnu 2010. Kapacita ubytování je tedy 11 uživatelů.

Služba je poskytována dospělým lidem od 18-ti let s mentálním znevýhodněním, kteří potřebují individuální podporu asistenta ve stravování, bydlení, hospodaření s penězi, cestování, sociálních kontaktech. Cílem služby je podpořit uživatele k co největší samostatnosti a odpovědnosti za svůj život, nabízet nácvik činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti, nalézt vhodné pracovní uplatnění pro seberealizaci. Poskytnout uživateli podporu na jeho cestě k podporovanému bydlení.

V prvních čtyřech měsících fungování byl chod zajištěn v třísměnném provozu. Dnes provoz pomáhají zajišťovat tři asistentky v dvousměnném provozu.

Směny asistentů jsou rozvrženy v těchto časových úsecích: ve všedních dnech slouží dva asistenti, a to jeden od 6,00-14,00 hodin a druhý od 13,00-21,00 hodin. O víkendu slouží jeden asistent, a to od 8,30-20,30 hodin. V ostatních časech i nočních hodinách je asistence zajišťována přes telefon.

Strava je v chráněném bydlení v pracovní dny zajišťována dodavatelsky, nejprve odebírali uživatelé obědy ze školní jídelny při základní škole, nyní je zajištěna prostřednictvím domova pro seniory. Ostatní stravu, snídaně a večere a stravu o víkendech si připravují uživatelé sami s pomocí asistentů.

Všichni uživatelé mají založen běžný účet v bance v nedalekém městě. Ordinance jejich lékařů se nachází v tomto nedalekém městě také. Odborné lékaře jezdí navštěvovat do okresního města Znojma nebo do krajského města Brna.

Od počátku roku 2013 se dalším obyvatelem chráněného bydlení stal opuštěný pejsek, kterého se po smrti jeho majitele ujal jeden z uživatelů.

5.2.1 Průběh služby

Průběh služby a chod denního života v bydlení je realizován pomocí rozpisu služeb, který stanoví, jaké povinnosti mají jednotliví uživatelé „domácnosti“. Služby jsou vesměs týdenní. Jsou stanoveny na určité činnosti, práce. Jedná se o služby na úklid společných prostor a sociálního zázemí; služby na nákupy, na přípravu jídel a na úklid kuchyně; služby na dovoz obědů; služby o péči o okolí domku a zahradního domku; služby k zalévání zahrady – trávy a okrasných stromků, zalévání truhlíku a zeleniny; služby na sekání trávníku; služba k zamykání společného vchodu. Uživatelé si své služby hlídají, vykonávají je buď sami, nebo za pomoci asistentů, popř. s minimálním dohledem. Tyto služby vykonávají uživatelé po jednom, jedinou výjimku tvoří služba v kuchyni, které se ujímají víceméně uživatelé dva. Jejich povinnostmi jsou denní nákupy, příprava jídel a úklid kuchyně. Toto je rozdíl oproti pobytu v ústavu, kdy uživatelé nebyly v takovém rozsahu povinnostmi zatíženi.

Denní režim by se dal jednoduše shrnout do těchto bodů

ráno:

nákup, příprava snídaně

dopoledne:

péče o domácnost, praní, žehlení, péče o okolí domku

vlastní nákupy, návštěvy lékařů, lékárny, návštěva pošty k dobíjení kreditu, návštěva banky k uložení či výběru peněz

cestování za aktivitami (keramická dílna a koně na zámku Břežany)

práce na dohody (brigády), návštěvy případných zaměstnavatelů – získávání práce

oběd:

okolo 12 hodiny

odpoledne:

vycházky dle vlastní vůle, ruční práce, zájmy, aktivity (poslech hudby, jízda na kole, rybaření, pletení, péče o psa, vyhledávání objektů za pomoci detektoru kovů, aj..)

návštěva kadeřníka, kuželny, knihovny s veřejným internetem, restaurace

jak sdělil Z3 *„co, kdo chce, čtou, skládají puzzle, sledují TV. Rádi se však přidají i k aktivitám, které se pro ně připraví – ruční práce, výtvarné práce, práce s hlínou, pletení, společné vycházky,..“*

večer:

okolo 18 hodiny je večeře; *„ti, co pracují, si chystají snídani a svačiny“* podotkl Z4 vycházky, hry, TV, povídání si, plánování na druhý den, příprava léku, natažení budíku pro pracující, osobní hygiena

Povinnosti končí tím, že služba zkontroluje a zajistí uzamčení domků a vstupní branky.

Průběh dne je upravován také v návaznosti na potřeby a aktivity jednotlivých uživatelů.

Tuto část o chráněném bydlení Šanov ukončím, jeho MOTTEM

„Každý jedinec má právo na vlastní život, proto i my podejme pomocnou ruku všem našim klientům, aby jejich cesta životem obsahovala nejen trny, ale byla poseta růžemi. Zaslouží si dostat šanci, stejně jako my.“

6. Výsledky výzkumu a interpretace dat

Vyhodnocení a interpretaci mých zjištění jsem provedla deskriptivním způsobem.

6.1 Uživatel U1

Uživatel U1, věk: 40 let, středně těžké mentální postižení, umístění v zámku Břežany: od roku 1984 – v 11 letech

Do ústavní péče přišel z rodiny, vyrůstal však u prarodičů, vychovávala jej především babička. Absolvoval 4 ročníky základního vzdělávání, bylo však konstatováno, že požadavkům nestačí a v roce 1983 byl zproštěn školní docházky. Umí základy psaní, počítání. „*Má rozvinuté společenské chování, má však minimální rozumové schopnosti*“, uvedl Z1.

Vyhodnocení kritérií:

- 1) DOMÁCÍ PRÁCE - praní, žehlení, opravy prádla, úklid vlastní domácnosti, údržba pořádku, využívání saponátů, úprava obydlí, práce na údržbě okolí domu, práce na zahrádce

ústav:

praní, žehlení, opravy prádla - bez zapojení, nedostává příležitost, pouze úklid pokoje a vlastních věcí, v rámci výchovných a terapeutických činností práce při údržbě okolí zámku, ruční a výtvarné práce, především k výzdobě a zútulnění prostředí

období přípravy:

péče o šaty – včetně praní, žehlení, ukládání do skříněk potřebuje poradit, ovládání domácích spotřebičů – potřebuje poradit, údržba a úklid domácnosti – zvládá samostatně

chráněné bydlení:

prádlo roztřídí, vypere, vyžehlí, zvládá i malé zašívání, o větší opravy prádla poprosí asistentku, saponáty rozlišuje, uklízí rád a vše, bez napomenutí, bez absolutní pomoci, „*přesně si umí rozvrhnout čas na úklid*“, uvedl Z3, bojí se technických věcí – řemeslné práce nezvládá, na zahrádce pracuje samostatně

2) PŘÍPRAVA STRAVY - orientace v kuchyni, znalost koření, stolování, obsluha spotřebičů, vaření s podporou

ústav:

bez zapojení, nedostává příležitost

období přípravy:

příprava veškerých jídel, obsluha spotřebičů – potřebuje poradit, ve všem nutná vysoká míra podpory, zvládá jen základy stolování

chráněné bydlení:

umí se orientovat v kuchyni, při vaření používá obrázkový recept, občas tápe v postupu, jídla dochucuje dobře, nejmilejší činnost je pečení moučnicků a cukroví, udržuje pořádek při vaření, méně úspěšný je při obsluze spotřebičů, Z3 však uvedl *„zapomíná, záleží na frekvenci práce v kuchyni“*

3) SEBEOBSLUHA - péče o zevnějšek, osobní hygiena

ústav:

zvládá, *„je to u něj nejvýraznější, je pedant, dbá na osobní i ostatní očistu, asi to je v něm“*, říká Z2

období přípravy:

naprostá samostatnost

chráněné bydlení:

jak uvedl Z4 *„absolutně bez problémů, chvílemi je horší než ženská, rád se i pochvální“*

4) NAKUPOVÁNÍ - co je potřeba, nutnost nakoupit; samostatný nákup, nákup s paragonem, hospodaření s penězi

ústav:

nedostává příležitost, po zavedení kapesného jen s podporou

období přípravy:

s nákupy nutná vyšší míra podpory, hospodaření s penězi nezvládá

chráněné bydlení:

co je potřeba nakoupit nedokáže posoudit, na společné nákupy chodí s lístkem, *„pro sebe si zajde nakoupit na co má chuť, oplatky, salám“* uvádí Z5, nezná hodnotu peněz – nutná vysoká míra podpory, jak říká Z3 *„pamatuje si mince na autobus“*

a papírové, ta zelená, hnědá a hromádky rostou“, Z4 podotýká „*musíme ho hlídat, je schopný dát spousty peněz, ošidí ho“*

- 5) CESTOVÁNÍ - samostatné vycházky, dodržování pravidel vycházek, cestování k lékaři, k rodině, do zaměstnání

ústav:

jen organizované výlety, zájezdy, od roku 2007- začaly vycházky za brány ústavu vždy - s doprovodem

období přípravy:

samostatné vycházky - zvládá, ostatní - vysoká míra podpory

chráněné bydlení:

vycházky a dodržování pravidel – zvládá bez problémů, sám zvládá cestu k rodině (Znojemsko, Jižní Čechy – autobusem i vlakem), koupí jízdenky a její označení mu nedělá problémy, bez potíží jezdí i na zámek do Břežan i v okolí – pokud se na cestě vyskytne změna, je zmaten, hledá pomoc asistenta po telefonu, Z1 řekl „*nejvíce mne překvapilo samostatné cestování“*

- 6) KONTAKTY- s rodinou-obnovení, upevnění, návštěvy; s přirozeným prostředím – zájmy, návštěvy, komunikace v obci – využívání dostupných služeb

ústav:

vazby a kontakty s rodinou udržovány, „*byl to plus“* jak uvedl Z1, do roku 2007 pouze aktivity v ústavu, popř. organizované výlety, blízká vazba na kamarády

období přípravy:

využívání veřejných služeb, účast na volnočasových aktivitách – nutnost podpory, rady

chráněné bydlení:

vztah s rodinou – upevňován - zvládá k nim cestovat, telefonuje jim, používá skype, Z5 uvedl „*nedávno sám navázal kontakt s otcem přes telefon, možná se vyvine i pevnější vztah s ním“*, Z3 poznamenal „*domů by však nechtěl, už je tady rád“* dostupné služby využívá – taneční zábavy, aktivity v obci, obchody, restaurace, kuželnu, fitness, kadeřnictví, pošta... zvládá samostatně

smutek po vazbách na zámku, z počátku přestěhování problémy s partnerským vztahem, jak uvedl Z4 „*pořád ho to táhlo zpět, především za jedním kamarádem“*,

Z2 uvedl obdobné *“měl spíše psychický problém po přechodu, z důvodu smutku po jemu blízkých ze zámku, problém však nepřetrvává, přišel na to, že nic neskončilo, uvědomil si, že může na zámek kdykoliv přijet“*, Z3 také sdělil, že *„měl problémy s přizpůsobením se novému prostředí, než se začlenil, trvalo to dlouho, skoro dva roky“*

7) ZAMĚSTNÁNÍ - snaha získat práci, pracovní rytmus, návyk ústav:

bez zapojení, nedostává příležitost, jednoduché práce v areálu zámku období přípravy:

používání pracovních pomůcek, základní osvojení pracovních dovedností, plnění pracovních povinností – zvládá s menší podporou

chráněné bydlení:

je manuálně zručný, pomáhá při zednických pracích, práce s dřevem, pracuje hodně na dohody o vykonání práce, brigádně, Z3 sdělil *„do jednoho zaměstnání nechce, říká, že ho potřebuje hodně lidí“*, Z4 poznamenal *„je hodně důsledný, oblíbený, odvádí dobrou práci, ale chce mezi více lidí, nechce být vázán pracovním rytmem“*, Z5 uvedl *„spokojeni jsou s jeho prací všichni, je to dobrovolník pro široké okolí, říká, že do práce nemůže, kdyby ho někdo z vesnice potřeboval“* dále podotkl *„především z vesnice Šanov, je rád, že je tady“*, Z3 také uvedl *„brigády si je schopen zajistit sám“*, získání návyků souvisejících se zařazením do stálého pracovního procesu, nácvik pracovního rytmu – nutná podpora a nácvik, pomoc se sepsáním žádosti o práci - pouze asistent

8) VZDĚLÁVÁNÍ - aktivity, využití možností, koníčky, zájmy ústav:

využíval pouze výchovné a terapeutické činnosti, jen to, co ústav nabízel, Z1 uvedl *“nechtěl navštěvovat vzdělávací kurzy“*

období přípravy:

přístup ke vzdělávání – nevyhledává, využívání nových technologií – nezvládá, nemá zájem, uplatnění znalostí v praxi (čtení, počítání, atd.) nutná podpora

chráněné bydlení:

zvládl se naučit ovládat věci, které potřebuje, zvládl ovládání telefonu, pro komunikaci s rodinou využívá skype – nutná podpora asistenta, o PC jinak

neprojevuje zájem, znalost hodin – nutný nácvik, Z4 uvedl „na vzdělávání nemá chuť ani čas, spíše rád pracuje a je mezi lidmi“, Z3 sdělil „začíná více jezdit na kole, ale zatím je nutný dohled a opakovaný nácvik“

9) DOPROVOD A PODPORA - běžné záležitosti, úřady, samostatnost, potřeba podpory

ústav:

v rámci ústavu volný pohyb, od roku 2007 doprovody mimo ústav vždy, vyřizování záležitostí – nezapojován

období přípravy:

rozhodování a možnost volby – nutná podpora

chráněné bydlení:

běžné záležitosti, úřady – zcela potřebuje pomoc a podporu, Z3 uvedl „nejvíce podpory potřebuje při pravidelném ošetření očí, při hlídání peněz“ Z4 sdělil „je celkově samostatný, to, že může pracovat a chodit mezi lidmi sám, za to je velmi rád“

Největší pokrok po přechodu do chráněného bydlení u **uživatele U1**, všichni oslovení vidí v získání samostatnosti, soukromí, svobody pohybu. Z1 sdělil, že „ke znatelnému rozvoji uživatele U1 došlo v posílení osobnostní složky ega a uvědomění si vlastní možnosti rozhodování“ Totéž uvedl i Z2 „schopnost rozhodnout se, vybrat si, projevit vlastní vůli“. Z3 řekl „k největšímu pokroku došlo celkově, především ve věcech, které na zámku nedělali“. Změna prostředí a služby způsobila u uživatele U1 rozvoj především v oblasti vaření, cestování. Dokázal se, po problémových začátcích, velice dobře začlenit. Využívá spousty společenských aktivit a využívá i ostatní služby v obci, prostřednictvím brigád a pracovních příležitostí se seznámil s mnoha lidmi ve svém okolí. Z3 k tomu uvedl „má rád společnost, je hrozně rád mezi lidmi, je slušný, nevnučuje se, rozpozná míru.“ Naopak největší míru podpory potřebuje ve vyřizování záležitostí na úřadech, u lékaře, při získávání stálého zaměstnání.

Po přechodu do chráněného bydlení u uživatele U1 zpozoroval Z1 i negativní jevy „mírně se u něj objevilo pití alkoholických nápojů, vše šlo ale korigovat“. Zaměstnanec Z3 vidí „díky samostatnosti může u něj dojít ke zneužití okolním světem, lidmi, telefonní akce, sedne někomu do auta, moc věří lidem, myslí si, že když je hodný on, že jsou hodní všichni“. Na mou otázku, jestli má změna na uživatele

takový vliv, aby mohl žít v podporovaném bydlení, všichni dotázaní odpověděli, že v současné době by ne, vyžaduje stále vysokou míru podpory. Z4 sdělil „*nemá na to, on by nechtěl*“, Z1 obdobně „*myslím, že by ani nechtěl přerhat vazby s klienty chráněného bydlení*“.

6.2 Uživatel U2

Uživatel U2, věk: 48 let, středně těžké mentální postižení, umístění v zámku Břežany: od roku 1978 – ve 13 letech

Rodiče měli snížený intelekt, otec zemřel, všechny děti měli nařízenou ústavní výchovu, na zámek Břežany přišel z dětského domova. Je bez vzdělání, byl osvobozen od školní docházky.

Vyhodnocení kritérií:

- 1) DOMÁCÍ PRÁCE - praní, žehlení, opravy prádla, úklid vlastní domácnosti, údržba pořádku, využívání saponátů, úprava obydlí, práce na údržbě okolí domu, práce na zahrádce

ústav:

praní, žehlení, opravy prádla - bez zapojení, nedostává příležitost, pouze úklid pokoje a vlastních věcí, v rámci výchovných a terapeutických činností práce při údržbě okolí zámku, ruční a výtvarné práce, především k výzdobě a zútulnění prostředí Z1 uvedl „*manuální práce zvládá výborně, preferuje mechanické stroje, pomáhal např. v dřevařské dílně, zvládal sekačku na trávu i strunku*“

období přípravy:

nutná podpora a pomoc v péči o prádlo, při praní, žehlení, úklid do skříněk, v ovládání domácích spotřebičů, úkony nezvládá sám

chráněné bydlení:

prát občas zapomíná, prádlo třídí podle druhu ne podle barev, Z5 uvedl „*ponožky bílé, tmavé, ale má roztríděno, jsou to přece ponožky*“, vyžehlí, o opravu požádá asistentku, saponáty rozezná, ví, na co se používají, zvládá vše, práci odvede, musí se mu neustále připomínat. Z4 podotkl „*možná je spíše líný, než, aby začal dělat něco sám od sebe.*“ Na zahrádce a práce v okolí domku zvládá, je se musí hlídat „*dokázal by zryt vše*“ uvedl Z3.

2) PŘÍPRAVA STRAVY - orientace v kuchyni, znalost koření, stolování, obsluha spotřebičů, vaření s podporou

ústav:

bez zapojení, nedostává příležitost

období přípravy:

příprava jídel i obsluha spotřebičů - vysoká míra podpory, rady, zvládá základy stolování

chráněné bydlení:

v kuchyni se vyzná středně, ovládnutí spotřebičů – větší pomoc, během vaření se snaží udržet pořádek, k přípravě jídla postupuje zodpovědně, ale nechá se spíše vést, má problém i za pomoci obrázkového receptu, Z3 uvedl „zmatkuje, nezačne od začátku“, koření zná základní, podle Z4 „do všeho se snaží dát kuličky a jako první, to je priorita“, Z5 řekl „je tak velký samotář, že i jídlo si odnáší na pokoj, jí sám, nevíme proč“. Nabídne pomoc nad rámec služby, zapojuje se, má chuť v kuchyni pracovat.

3) SEBEOBSLUHA - péče o zevnějšek, osobní hygiena

ústav:

zvládá - byl to základ výchovy v ústavu

období přípravy:

osobní hygienu (koupání, sprchování, čištění zubů, holení, apod.) zvládá samostatně

chráněné bydlení:

o hygienu dbá, je čistotný, ale občas se mu musí připomínat holení a holič, Z3 uvedl „čistotný je, ale, jak nemusí ven - do vesnice, tak nehledí na oholení, chodí zarostlý“, Z4 sdělil „jakmile někam jde, nebo ví, že přijde návštěva, tak to je švihák lázeňský“

4) NAKUPOVÁNÍ - co je potřeba, nutnost nakoupit; samostatný nákup, nákup s paragonem, hospodaření s penězi

ústav:

nedostává příležitost, po zavedení kapesného jen s podporou

období přípravy:

nakupování, návštěva obchodu, uskutečnění nákupu – nutná podpora

chráněné bydlení:

má docela přehled, když něco chybí, pro vlastní potřebu chodí nakupovat sám, nekomunikuje, co vidí, to si vezme z regálu a zaplatí, v obchodě se umí orientovat, co si nepamatuje, tak má zapsáno od asistenta na lístečku a s tím si to v obchodě vyřídí, stále potřebuje radu asistenta, umí šetřit, neutrácí, peníze však asistent vždy kontroluje po nákupu, nezná hodnotu peněz Z3 uvedl „*hodnota peněz mu nic neříká*“, podobně uvedl Z5 „*rozezná jen tisíc korun, to je ta veliká, říká*“, Z4 řekl „*ví, že za práci jsou peníze, že si za ně může něco koupit a že je musí dát za cestu, ale absolutně nepozná hodnotu*“

- 5) CESTOVÁNÍ - samostatné vycházky, dodržování pravidel vycházek, cestování k lékaři, k rodině, do zaměstnání

ústav:

organizované cesty ústavem, za doprovodu občasně návštěvy bratrů v ústavech, od roku 2007 – počátek vycházek mimo brány zámku

období přípravy:

samostatné vycházky po obci zvládá, ostatní cestování – nezbytná asistence

chráněné bydlení:

samostatné vycházky, v dodržování času má výkyvy, „*nemá přehled o tom, jak dlouho je pryč, je však zvláštní, že se vrátí na smlouvanou dobu*“ řekl Z3, nacvičené trasy zvládá samostatně, neumí se na cestu zeptat, je nekomunikativní, Z5 uvedl „*jednou nenasedl na správný autobus, řidič ho nechal venku a on místo toho, aby zavolal, nebo se zeptal, tak přišel pěšky*“, k lékaři, do lékárny zvládá samostatně, do Břežan i do Znojma jezdí také sám

- 6) KONTAKTY - s rodinou-obnovení, upevnění, návštěvy; s přirozeným prostředím – zájmy, návštěvy, komunikace v obci – využívání dostupných služeb

ústav:

bez kontaktu s rodinou, „*on by o to stál*“ řekl Z1, občas navštívil bratry, využíval organizované aktivity ústavu

období přípravy:

účast na volnočasových aktivitách zvládá samostatně, využívání veřejných služeb, jednání s lidmi – nutná podpora

chráněné bydlení:

2x do roka návštěva bratrů v jiném ústavu s doprovodem, jinak nikoho nemá, Z5 řekl „*je málomluvný a tichý, než se trochu otevře, musí člověka poznat déle*“ také uvedl „*je velký samotář*“, navštěvuje však vesnické akce, chodí do restaurace, Z4 řekl „*zpříjemní si neděli, zajde si na točené pivko*“, Z3 uvedl „*chodí mrskat na velikonoce k těm, co zná, na kafe si zajde i na návštěvu k těm, u koho občas pracuje, koho pozná – s tím víc komunikuje*“, na poštu si zajde dobít kredit, k holiči si zajde také – asistent však dohodne termín

7) ZAMĚSTNÁNÍ - snaha získat práci, pracovní rytmus, návyk

ústav:

bez zapojení, nedostává příležitost, pomocné práce v dřevařské dílně u údržbářů a v areálu zámku, Z1 uvedl „*na práci je šikovný, ale nevyhledával ji*“

období přípravy:

používání pracovních pomůcek, osvojení pracovních dovedností, komunikace se spolupracovníky, plnění pracovních povinností – zvládá s podporou, Z2 řekl „*rozumově na tom není dobře, ale výborně zvládá manuální práce*“

chráněné bydlení:

pracuje na dohody o provedení práce, na brigádách, stále zaměstnání zatím bezúspěšné, nabídky byly, ale nevyhovovaly jeho schopnostem, Z4 řekl „*udělá, bude dělat, ale musí se mu ukázat*“, Z5 uvedl „*když nemá pevně stanovené hranice, tak neví, dělal mi stále*“

8) VZDĚLÁVÁNÍ - aktivity, využití možností, koníčky, zájmy

ústav:

nenavštěvoval vzdělávací kurzy v ústavu, Z1 sdělil „*nechtěl do kurzů, protože byl dospělý a měla jsem pocit, že by ho to ponižovalo*“

období přípravy:

účast na rozhodování, co a jak se budu učit, schopnost řešit běžné problémy – podpora, využívání technologií (PC...) nezvládá, nemá zájem, přístup ke vzdělání – nezvládá, pouze hry, uplatnění znalostí - nezvládá

chráněné bydlení:

organizace volného času – podpora asistenta, naučil se ovládat telefon, PC ho nezajímá, koníčkem mu je hudba, má spousty CD, gramofonových desek, Z4 sdělil „miluje dělat dýdžeje, rád pouští hudbu i pro jiné“

9) DOPROVOD A PODPORA - běžné záležitosti, úřady, samostatnost, časová potřeba podpory

ústav:

vyřizování záležitostí – nezapojován, doprovody vždy, v rámci ústavu volný pohyb

období přípravy:

podpora ve všech oblastech

chráněné bydlení:

úřady, lékař – nutná podpora, Z3 uvedl „on je stydlín, moc nemluví, všechno vesměs domlouvá asistent, potřebuje vysokou míru podpory, nic si nedomluví“ v rámci bydlení si hodně věcí zajistí sám, pomoc především při kontaktu s cizími lidmi, Z4 řekl „o pomoc si vždycky řekne, což je velké plus“

U **uživatele U2** všichni oslovení vidí největší změnu jeho pokrok v komunikaci s ostatními, je více společenský. Z1 řekl „ke znatelnému rozvoji u něj došlo v komunikaci, otevření se, je hodně společenský, i když tiše, ale je rád.“ Z2 k otázce rozvoje uvedl „dříve se slovně moc neprojevoval, dnes komunikuje více se svým okolím, získal schopnost vyjádřit se k tomu, co chce“. Zaměstnanec Z3 také sdělil „problémy po přestěhování z ústavu nebyly, žádné jsme nepozorovali, ba naopak začal s námi komunikovat, což na zámku nebylo, tam nás ani nepozdravil.“ Další oblastí, ve které změna způsobila největší vliv na rozvoj, je oblast cestování po okolí a posun v péči o prádlo. Velkým plusem pro něj také vidí zaměstnanec Z4 i to „že má svoje, že má svůj pokoj, užívá si svého soukromí, pečuje si o věci, vybavení, dbá si na to.“

Negativní jevy v chování spatřuje Z3, že „je zahledněn do sebe, vidí sám sebe, nebere ohled na druhé, především v jídle, dokáže sníst i cizí“. Z5 k negativním jevům uvedl také „není ochoten pomoci, pokud pomoc bude odměněna, tak neodmítne.“

6.3 Uživatel U3

Uživatel U3, věk: 41 let, lehké mentální postižení, umístění v zámku Břežany: od roku 1988 – v 16 letech

Dítě svobodné matky, rodina nefungující, bez zájmu, od roku 1977 nařízena ústavní výchova. Má dokončené základní vzdělání, absolvoval zvláštní školu internátní. Po absolvování nastoupil do ústavu.

Vyhodnocení kritérií:

- 1) DOMÁCÍ PRÁCE - praní, žehlení, opravy prádla, úklid vlastní domácnosti, údržba pořádku, využívání saponátů, úprava obydlí, práce na údržbě okolí domu, práce na zahrádce

ústav:

o praní, žehlení a opravy je postaráno ze strany ústavu, vykonává jen práce v souvislosti s úklidem pokoje a vlastních věcí, dále v rámci činností na zámku vykonává práce při údržbě okolí zámku, ruční a výtvarné práce k vytvoření výzdoby prostředí

období přípravy:

v péči o šaty, včetně praní, žehlení, ukládání do skříněk potřebuje poradit, v ovládnutí domácích spotřebičů potřebuje podpořit, při úklidu a údržbě domácnosti je nutná podpora

chráněné bydlení:

o prádlo se postará sám, vypere i vyžehlí, Z3 však uvedl „zvládá to, ale je nutné dohlédnout“, také Z4 sdělil „umí to, ví to, ale jeho argument je: Proč budu dvakrát věšat prádlo, když se mi do pračky vleze vše naráz a půjdu věšat jen jednou. Ani když je pěkně, nepověsí prádlo ven, nechá ho v domě, v tom je líný.“ Ve svém bytě uklízí pravidelně, často pracuje i za svého spolubydlicího. Úklid domácnosti zvládá samostatně, co se však týče údržby pořádku, potřebuje prozatím neustálý dohled, musí se často připomínat. Snaží se, aby se mu bydlelo dobře a vše, aby bylo podle jeho vkusu, občas to však působí jako skladiště. Z3 uvedl „miluje historii, kde jaký střep najde, donese domů, vše má pro něj nějakou cenu“, podobně reagoval i Z4 „stává se z něj vetešník“. Práci na zahrádce a péči o okolí domu považuje za nutnost, naopak péče o domácí kytky, to je pro něj zábava.

2) PŘÍPRAVA STRAVY - orientace v kuchyni, znalost koření, stolování, obsluha spotřebičů, vaření s podporou

ústav:

bez zapojení, nedostává příležitost,

období přípravy:

základy stolování zvládá, v ovládní domácích spotřebičů je nutná podpora, přípravu jídel zvládá samostatně, je však nutná pomoc při udržení pořádku při vaření chráněné bydlení:

Má menší přehled, kde, co v kuchyni je, správné používání ingrediencí a postupů zvládá částečně, spotřebiče ovládá s mírnou podporou, sám aktivitu nevyvíjí, pokud nemá službu, v kuchyni se nezdržuje. V případě, že má službu, snaží se odvést dobrý výsledek, aby byli ostatní spokojeni. „*Je nervózní, má strach z neúspěchu, má strach, že ostatním nebude chutnat*“ řekl Z4. Pracuje zbrkle a křečovitě, během vaření má kolem sebe neuvěřitelný nepořádek. Podobně mluvil i Z5 „*absolutně žádná čistota v kuchyni, rukama od těsta dokáže umatlat vše*“.

3) SEBEOBSLUHA - péče o zevnějšek, osobní hygiena

ústav:

zvládá – byl to základ výchovy v ústavu

období přípravy:

osobní hygienu – koupání, sprchování, čištění zubů zvládá samostatně

chráněné bydlení:

osobní hygienu dodržuje, na pravidelné mytí vlasů musí být upozorněn, také na občasnou výměnu spodního prádla, Z5 sdělil „*musíme chodit kontrolovat, jestli se sprchuje*“ také Z3 řekl „*jsou pro něj důležitější různé věci, než péče o zevnějšek*“

4) NAKUPOVÁNÍ - co je potřeba, nutnost nakoupit; samostatný nákup, nákup s paragonem, hospodaření s penězi

ústav:

občas chodil nakupovat s doprovodem, Z1 uvedl „*sám chtěl nakupovat, řekl si, když chtěl jít*“. Po zavedení kapesného nákupy s doprovodem.

období přípravy:

s nákupy menší míra podpory, nutná podpora v hospodaření s penězi

chráněné bydlení:

co je nutné, potřeba nakoupit do domácnosti neví – málo se v kuchyni pohybuje, Z4 uvedl „*pokud mu řekneme, tak v pohodě nakoupí*“, v místním obchodě se orientuje dokonale. Pro větší nákup chodí s lístečkem, protože si nepamatuje více položek. Sám si nakoupí vše, co potřebuje. Z5 řekl „*je hodně ovlivňován reklamama, vše chce zkoušet*“. S finanční hotovostí nemá větší problém, menší mince zná. Na zbytečné utrácení je velice opatrný. Z3 však k tomuto řekl „*umí ušetřit, ale pokud se rozhodne, tak vše upřednostňuje a utratí za věc, kterou chce, spousty peněz, hlavně, co se týká historie*“.

- 5) CESTOVÁNÍ - samostatné vycházky, dodržování pravidel vycházek, cestování k lékaři, k rodině, do zaměstnání

ústav:

jen organizované výlety, zájezdy, od roku 2007- začaly vycházky za brány ústavu vždy - s doprovodem

období přípravy:

samostatné vycházky - zvládá, ostatní – nutná podpora

chráněné bydlení:

denně cestuje vlakem do zaměstnání do Znojma, občas cestuje vlakem k opatrovníkovi do Valtic, v cestování velký problém není, obzvlášť na naučených a přímých trasách, „*problém mu dělá přesedání*“ jak sdělil Z3. K otázce cestování Z4 uvedl „*někdy je vystresovaný, že něco nestihne, že mu něco ujede, je křečovitý. Má strach, že mu autobus ujede a nepodívá se na druhou stranu*“. Zvládá i jízdu na kole, je však nutný nácvik v dodržování bezpečnosti při jízdě. K lékaři si taktéž zajede, po předchozím objednání a konzultaci asistenta.

- 6) KONTAKTY- s rodinou-obnovení, upevnění, návštěvy; s přirozeným prostředím – zájmy, návštěvy, komunikace v obci – využívání dostupných služeb

ústav:

bez kontaktu rodiny, Z1 uvedl „*v rámci dobrovolnických akcí, které byly realizovány na zámku, trávil často ve Valticích, kde má dnes i opatrovníka, rád by našel pouto*“, zaměstnanec Z2 řekl „*neustále trpí rodinou*“, ostatní kontakty jen prostřednictvím organizovaných akcí pořádaných ústavem

období přípravy:

návštěvy u opatrovníka, kde využíval možnosti zapojit se do svých zájmů, tj. historie - archeologické vykopávky

chráněné bydlení:

nadále upevňuje úzký kontakt s rodinou opatrovníka, dnes ho navštěvují i spolupracovníci ze zaměstnání, Z3 uvedl „*chodí s nimi na společné akce, narozeniny, na vinobraní, na kafičko, vzali ho mezi sebe*“. Tím, že je denně ve Znojmě, tak chodí po městě, po památkách, po starých hřbitovech, chodí na hrad, k rotundě. Prochází se po městě, navštěvuje obchody. V obci využívá služeb kadeřníka, pedikúry, švadleny a místní knihovny. Účastní se také akcí, které ve vsi probíhají. Chodí si dobíjet kredit na poštu.

7) ZAMĚSTNÁNÍ - snaha získat práci, pracovní rytmus, návyk ústav:

bez zapojení, nedostává příležitost, jednoduché práce v areálu zámku

období přípravy:

základní osvojení pracovních dovedností, používání pracovních pomůcek, plnění povinností zvládá samostatně – mírná podpora

chráněné bydlení:

podařilo se pro něj najít práci na stálý pracovní poměr, pracuje ve Znojmě v organizaci zabývající se oděvnictvím, od června 2011 má smlouvu o pracovním poměru na plný pracovní úvazek, zaměstnavatel smlouvu prodloužil, není s ním problém, Z4 uvedl „*přizpůsobil se pracovnímu kolektivu, zapadl*“, zaměstnanec Z3 řekl „*do práce se těší, chvílemi měl nechuť, protože když vstával ráno kolem páté, tak ostatní spali. Motivují ho však peníze a také opatrovník je v tomto směru velkou oporou, utvrzuje ho v tom, že dělá dobře, že ostatní taky pracují. Říká mu, že ho mají rádi jako své děti a jejich děti taky pracují.*“ Byl první, kdo začal mít klasický pracovní rytmus. Doma po práci spíše odpočívá, ale pokud má službu, pracuje poctivě.

8) VZDĚLÁVÁNÍ - aktivity, využití možností, koníčky, zájmy

ústav:

využíval výchovné a terapeutické činnosti, „*hodně preferoval knihy. Archeologie, historie, vykopávky, tím žil*“ uvedl Z2.

období přípravy:

účast na rozhodování, co a jak se budu učit, schopnost řešit běžné problémy (ztratím se, zapomenou peníze) nutná další podpora, využívání technologií zvládá částečně – nutná podpora, uplatnění znalostí v praxi zvládá částečně – nutná rada, podpora chráněné bydlení:

chodí do místní knihovny, je zaevidovaný čtenář, chodí na veřejný internet, používá PC i doma zejména k vyhledávání na internetu, hodně čte a dívá se na filmy, hlavně historické a sci-fi, má rád ruční práce především korálkování, Z4 řekl „*chce se zdokonalovat v IN věcech, chtěl by tablet, MP4, zajímá se o techniku, možná i pro to, že to vidí u mladých ve vlaku.*“ Obsluhuje mobilní telefon.

9) DOPROVOD A PODPORA - běžné záležitosti, úřady, samostatnost, potřeba podpory

ústav:

v rámci ústavu volný pohyb, doprovody na návštěvy k opatrovníkům, od roku 2007 doprovody mimo ústav vždy, vyřizování záležitostí – nezapojován

období přípravy:

nutná podpora a rada při ukázkách ve vaření, praní, v cestování a dalších nových věcech

chráněné bydlení:

je velmi samostatný, hodně věcí zvládne zařídit a vyřídit i sám, většinou se provede zpětný dohled, zajistil si sám obědy v zaměstnání i úpravu pracovní doby, Z3 uvedl „*je samostatný, musí být v klidu*“, na toto reagoval obdobně i Z5 „*je trémista, i když by to vyřídil, raději vyžaduje doprovod, potřebuje ujištění, že vše dělá dobře.*“ Zvládá i užívání léků, chystá si je sám, asistentka provede jen kontrolu. Je nutný doprovod k lékaři, na úřady, v organizování výletů a návštěv je třeba rada a podpora. Při uplatňování práv, např. reklamace zakoupeného zboží, výměna zboží z důvodu např. nesprávné velikosti, apod. vždy s podporou asistenta.

Nejznatelnějším pokrokem po přestěhování je u **uživatele U3** získání zaměstnání a zejména jeho udržení. Tuto nejdůležitější změnu v rozvoji spatřují i všichni dotazovaní. Zaměstnanec Z2 uvedl „*největší pokrok vidím v pracovním uplatnění, v zodpovědnosti k práci.*“ Z1 řekl „*pravidelná docházka do práce*

podpořila u uživatele U3 osobnostní složku, vím, že musím, já chci, také rozvoj společenského jednání s cizími lidmi.“ Otázku rozvoje v oblasti samostatného cestování, pracovního uplatnění a otevřenější komunikace zmínil i Z3. Přínos změny prostředí a služby vidí Z4 jako „velký posun v samostatnosti, bezproblémové začlenění v pracovním kolektivu a z toho vyplývající rozhodování, pocit důležitosti – chci, můžu.“ Uživatel se dokázal začlenit dobře do pracovního kolektivu, využívá služby dostupné ve vsi, využívá i služeb ve městě svého pracoviště a navštěvuje také společenské akce. Z4 řekl jednoduše „plní si své sny, může si chodit, kam chce, navštěvovat své zájmy o historii, věnovat se plně koníčku, bez podpory.“

Negativní jev, který se vyskytuje v chování uživatele, popsal Z1 takto „občas u uživatele vzniká to, že já chodím do práce, teď po mě nic nechtějte, ať to udělá někdo jiný“. Zaměstnanec Z5 uvedl „částečně se zhoršila oblast péče, osobní hygiena, nedbá tak na oblečení, tady je ale i jeho stránka lenosti.“ Obdobně to vidí Z3 „nechává se strhnout svým spolubydlícím, přebírá jeho špatné návyky.“ Uživatel U3 potřebuje i nadále podporu ve vyřizování úředních záležitostí, dohled při vaření a častou kontrolu pořádku a osobní hygieny.

6.4 Uživatel U4

Uživatel U4, věk: 40 let, středně těžké mentální postižení, umístění v zámku Břežany: od roku 1988 – v 15 letech

Přišel do ústavu z rodiny, která nezvládala výchovu. Navštěvoval zvláštní školu internátní, avšak bylo časem rozhodnuto o osvobození od školní docházky.

Vyhodnocení kritérií:

- 1) DOMÁCÍ PRÁCE - praní, žehlení, opravy prádla, úklid vlastní domácnosti, údržba pořádku, využívání saponátů, úprava obydlí, práce na údržbě okolí domu, práce na zahrádce

ústav:

prát, žehlit, či jinak se starat o prádlo nemusel, bylo to zabezpečeno ústavem, samozřejmostí byly práce spojené s úklidem pokoje a svých věcí, pracoval na zahradě i se sekačkou a strunkou – pod dohledem

období přípravy:

dodržování pořádku ve svých věcech a úklid zvládá, nutná podpora při praní a třídění prádla, při mytí oken a údržbě nábytku, nezvládá opravy prádla, používání saponátu pro domácí práce, nedokáže určit množství, nutná podpora s ovládním většiny elektrospotřebičů, k domácím pracím uvedl Z2 „i přes přesné instrukce k práci, si občas dělá podle svého, je nutný stálý dohled“

chráněné bydlení:

sám si pere i žehlí, Z4 uvedl „má problémy s tříděním prádla, neřeší bílé, tmavé“, moc si považuje toho, že má svůj byt, o který se stará, má vždy uklizeno, používání saponátů nezvládá, jak sdělil Z3 „v tom má doslova hokej, myslí si, že čím víc saponátů, tím je čistější“, ostatní práce vykonává bez problémů i na zahrádce, „udělá vše, vše dělá silou, je zbrklý a spousta věcí zničí, myslí si, že to zvládá, neporadí se, taky neuzná, že udělal chybu“ podotkl Z3

2) PŘÍPRAVA STRAVY - orientace v kuchyni, znalost koření, stolování, obsluha spotřebičů, vaření s podporou

ústav:

bez zapojení, nedostává příležitost

období přípravy:

základy stolování zvládá, s obsluhou spotřebičů potřebuje poradit, vaření jednoduchých jídel (topinky, vaření pudingu, vyválení těsta) zvládá částečně, ostatní vysoká míra podpory a rady

chráněné bydlení:

k práci v kuchyni přistupuje velice zodpovědně, je však zbrklý a hodně věcí plete dohromady a rád experimentuje, základy koření a chutě zná, občas má však výkyvy, jak uvedl Z4 „do buchet by dal kmín, protože to doma dávali a bude tě přesvědčovat, že je to pravda“, některé lehčí recepty za pomoci obrázků připraví zcela sám, celkem se orientuje v obrázkových receptech, ale musí mít na práci čas, pokud spěchá, výsledek zkaží, chce být samostatný, o pomoc nechce žádat ani o radu, přijde až je vše pokažené a on neví kudy kam, během vaření stále umývá nádobí, úklidu se většinou věnuje na úkor samotného vaření

3) SEBEOBSLUHA - péče o zevnějšek, osobní hygiena

ústav:

zvládá – byl to základ výchovy v ústavu

období přípravy:

osobní hygienu a sebeobsluhu zvládá

chráněné bydlení:

poslední dobou je s osobní hygienou na štíru, nemění si spodní prádlo, potvrdil to i Z5 „*je potřeba na něj občas dohlédnout*“, zaměstnanec Z3 sdělil, že „*rád se stylem oblékání podobá mladým lidem kolem sebe*“

4) NAKUPOVÁNÍ - co je potřeba, nutnost nakoupit; samostatný nákup, nákup s paragonem, hospodaření s penězi

ústav:

nevyužíval, počátky nákupů s doprovodem po zavedení kapesného

období přípravy:

nákup se soupisem věcí nezvládá, samostatný nákup v obchodě zvládá částečně, spočítání peněz nezvládá, šetření částečně zvládá

chráněné bydlení:

co je nutné, potřeba nakoupit do společné domácnosti neví, co potřebuje pro sebe, pro vlastní potřeby si do obchodu zajde nakoupit. Pokud jde pro větší nákupy nejen pro sebe, ale i pro ostatní vyžádá si lístek se seznamem potřebných věcí, surovin. Bankovky a mince moc dobře nezná, nechá si poradit asistentem. Je velice šetrný, zbytečně neutrácí, to potvrdil i Z3 „*hodnotu peněz nezná, našetřit si umí, koupí si věci na sebe i do bytu*“

5) CESTOVÁNÍ - samostatné vycházky, dodržování pravidel vycházek, cestování k lékaři, k rodině, do zaměstnání

ústav:

jen organizované výlety, zájezdy, od roku 2007- začaly vycházky za brány ústavu vždy - s doprovodem

období přípravy:

samostatné vycházky i dodržování pravidel - zvládá, ostatní – nutná podpora

chráněné bydlení:

sám jezdí autobusem do Břežan a okolních obcí, k lékaři a k rodině jezdí také sám, nacvičené trasy zvládá, rád jezdí na kole především ony nacvičené trasy, potřebuje dohled a rady nad dodržováním bezpečnosti, v současné době denně cestuje vlakem do zaměstnání do Znojma, pokud se při cestě naskytne problém, je schopen zavolat asistenta po telefonu, k dodržování pravidel u vycházek Z4 řekl „*dodržovat pravidla, tam je problém, nedodržuje, má svou hlavu, to je pro něj typické, má problém s časem, nepozná čas, to je pro něj velký problém, raději se nechá prozvonit přes telefon nebo se někoho zeptá*“.

- 6) KONTAKTY- s rodinou-obnovení, upevnění, návštěvy; s přirozeným prostředím – zájmy, návštěvy, komunikace v obci – využívání dostupných služeb

ústav:

velmi úzký kontakt s rodinou, ostatní kontakty jen prostřednictvím organizovaných akcí pořádaných ústavem

období přípravy:

návštěvy rodiny trvají, návštěvy volnočasových aktivit, veřejných služeb, obchodu nutná podpora, jednání s lidmi zvládá samostatně, je velmi výřečný

chráněné bydlení:

kontakt s rodinou se nadále upevňuje, jak osobní, tak telefonický, jezdí sám na návštěvy, navštěvuje v obci obchod, restauraci, holiče, poštu, využívá možnosti sportovního centra – chodí do fitness, na kuželky. V rámci obce se snaží zúčastňovat se cyklovýletů, tanečních zábav a jiných pořádaných akcí. Pomáhá i při přípravě některých, především akcí pořádaných obcí – pomoc při přípravě posezení - laviček, stavění stanů, úklidové práce po akcích. Je rád mezi lidmi, zaměstnanec Z3 také uvedl,

že „*hledá mužský vzor*“. Má spíše platonický vztah, protějšek je z jiného ústavu od Hodonína, letos v rámci jejich rekreace cestoval autobusem k moři do Itálie. Často o tom mluví, i nadále si telefonují.

7) ZAMĚSTNÁNÍ - snaha získat práci, pracovní rytmus, návyk

ústav:

bez zapojení, nedostává příležitost, jednoduché práce v areálu zámku, dokáže obsluhovat zahradní i strunovou sekačku

období přípravy:

základní osvojení pracovních dovedností, používání pracovních pomůcek, plnění povinností zvládá samostatně – mírná podpora, zaměstnání na dohodu – nutný dohled, dělá si podle svého

chráněné bydlení:

od poloviny roku 2013 se podařilo získat práci na dobu určitou, na plný pracovní úvazek, pracuje ve Znojmě, ve firmě, která se zabývá vybavením koupelen, vodovodními bateriemi, sprchovými programy, atd. Ze strany zaměstnavatele je velká spokojenost, zaměstnavatel vidí snahu pracovat, rýsuje se, prodloužení smluvního vztahu. S pracovními povinnostmi nemá problémy, vstávání, dojíždění mu také nečiní problémy. Je neskutečně pracovitý, Z3 k tomu uvedl „*je do práce jako ďas, umí se prosadit, chtěl by na stálo pracovat*“, zaměstnanec Z4 řekl „*neumí odpočívat, chce dokázat, že si práci zaslouží, bez práce, nečinný, to není on, občas potřebuje však dohled.*“ Nebojí se žádné práce, do všech úkonů se pouští, někdy i bezhlavě a zbrkle, což se občas projeví na kvalitě odvedené práci. Neodmítne pomocnou ruku v každé situaci a každému, pokud je finančně odměněn, je spokojen, rád si peníze šetří. Než měl stálý pracovní poměr, pracoval na dohody o provedení práce, brigádně. I nyní, přesto, že práci má, si dokáže ještě zajistit brigádu. Zaměstnanec Z5 však uvedl „*má velký hendikep, že neumí pořádně číst.*“ Z1 to vyjádřil slovy „*je hodně manuálně zručný, snaží se, chce se dobře zapsat, rozumově je méně schopný, potřebuje dohled, v rámci zápalu by nadělal víc škody, než užitku.*“

8) VZDĚLÁVÁNÍ - aktivity, využití možností, koníčky, zájmy

ústav:

v rámci ústavu navštěvoval kurz vzdělávání, úspěšně jej ukončil, ovládá základy trivia

období přípravy:

schopnost řešit problém (zapomenu peníze, ztratím se) – nutná podpora, nezvládá využití technologií, v přístupu ke vzdělání nutná podpora, uplatnění znalostí (čtení, psaní, počítání) částečně zvládá,

chráněné bydlení:

je nutné neustálé procvičování již naučených dovedností – počítání, čtení, zapomíná, předepisují se příklady do sešitu, podtrhují se písmena ve slovech, aj., jak uvedl Z3 „snaží se, tady je velké plus, že chce, velkou motivací je mu práce, nechce vypadat jako hloupej,“ podobně hovořil i Z4 „snaží se počítat, hodně přes peníze, hodně trénuje, bojí se, že ho ošidí“. Možnosti v obci využívá, má rád společnost, moderní hudbu, rád kouká na válečné filmy, má rád rybaření, „je schopen rozrýt celou zahrádku pro žížaly, následky nevidí, jde po své potřebě“ podotkl Z5.

9) DOPROVOD A PODPORA - běžné záležitosti, úřady, samostatnost, potřeba podpory

ústav:

v rámci ústavu volný pohyb, návštěvy rodiny - doprovod, od roku 2007 doprovody mimo ústav vždy, vyřizování záležitostí – nezapojován

období přípravy:

nutná podpora a rada při práci v kuchyni, při praní, při některých domácích pracích, při nakupování, při cestování i v ostatních záležitostech – lékař, úřady, volnočasové aktivity

chráněné bydlení:

je relativně samostatný, je velmi komunikativní a dost věcí si vyřídí a objasní sám, není si ovšem zcela jistý, proto se s důvěrou obrátí na asistenty a konfrontuje to s nimi, ke všemu přistupuje zbrkle, nedopadne všechno vždy dle jeho představ, potřebuje zatím dohled v domácnosti, všechno se snaží rozmontovat, opravit, nutná je také podpora a dohled s nákupy a především s financemi, také v péči o zdraví, jednání na úřadech, uplatňování práv (výměna zboží, reklamace, vypsání tiskopisů, lístku na dobíjecí kredit na mobil, přihlášení stravy v jídelně, pomoc s uložením finančních prostředků do banky) vždy nutná podpora asistenta

Nejvýraznější změnou v životě **uživatele U4** po přestěhování do chráněného bydlení byl posun v samostatnosti, „zodpovědnosti za svůj život“ jak uvedl Z1.

Velký posun nastal v cestování, ve vaření, ale i v péči o vlastní osobu. Uživatel upevňuje více vztahy se svou rodinou. Rád pracuje, podařilo se pro něj získat práci na zaměstnanecký poměr, což mu dává možnost upevňovat pravidla běžného života. Velkým plusem je také rozvíjení v oblasti svých zájmů, svých snů, především rybaření. Po přestěhování neměl žádné problémy, „*všude zapadl, byl rád, že má byt, o který se musí starat a že má volnost, svobodu pohybu*“, uvedl Z4.

Právě velká svoboda, obrovská sebejistota u něj způsobuje porušování pravidel. Z3 řekl „*narostlo mu hodně sebevědomí, myslí si, že všechno zvládá, je přehnaně sebejistej, nedomyslí důsledky svého jednání.*“ Zaměstnanec Z5 také uvedl „*má problém, že rád pracuje, tím se sice dostává mezi lidi, avšak na úkor ostatních činností, ve kterých potřebuje pomoci, především čtení a psaní.*“ Z1 vidí „*velká svoboda u něj vyvolala uvolnění z pravidel, můžu si dělat, co chci, jeho nápady se dají však korigovat.*“ Uživatel U4 je velmi komunikativní, dobře se začlenil, jak v oblasti pracovní, tak společenské. Sice pod dohledem a s mírnou podporou, zvládá samostatně „*běžný život.*“

6.5 Uživatel U5

Uživatel U5, věk: 44 let, středně těžké mentální postižení, umístění v zámku Břežany: od roku 1976 – v 7 letech

Přišel z nařízené ústavní léčby, z ústavu na Kociánce v Brně, kde byl umístěn pro velmi špatné rodinné prostředí. Zcela bez zájmu rodiny. Bylo rozhodnuto o osvobození od školní docházky, je zcela bez vzdělání.

Vyhodnocení kritérií:

- 1) DOMÁCÍ PRÁCE - praní, žehlení, opravy prádla, úklid vlastní domácnosti, údržba pořádku, využívání saponátů, úprava obydlí, práce na údržbě okolí domu, práce na zahrádce

ústav:

starost o prádlo, praní, žehlení, opravy prádla zajišťoval ústav, byl veden k pracím spojených s úklidem pokoje a svých věcí, v rámci výchovných a terapeutických činností se podílel na ručních pracích k výzdobě, k zútulnění prostředí

období přípravy:

při péči o šaty, při praní, žehlení, ukládání věcí do skříněk nutná rada, podpora, úklid a údržbu domácnosti zvládá samostatně, podpora v ovládnutí spotřebičů v domácnosti chráněné bydlení:

sám si umí vyprat, vyžehlit, péče o obydlí je absolutně bez připomínek, pokoj má v pořádku, aktivně se nabízí i k úklidu kanceláře asistentek, často uklízí společné prostory i tehdy, když nemá službu. Pokud zpozoruje, že je potřeba úklid, provede ho bez jakéhokoliv upozornění. Práci na zahrádce zvládá, je mu poskytnuta občasná rada se sázením zeleniny. Z3 k tomu dodal „zvládá vše s přehledem, bez problémů, je pečlivý, ale pomalý, potřebuje minimální podporu ve zvládnutí těchto úkonů.“

2) PŘÍPRAVA STRAVY - orientace v kuchyni, znalost koření, stolování, obsluha spotřebičů, vaření s podporou

ústav:

bez zapojení, nedostává příležitost

období přípravy:

základy stolování zvládá, s obsluhou spotřebičů potřebuje podpořit a poradit, vaření zvládá pouze s dohledem,

chráněné bydlení:

k práci v kuchyni přistupuje velice zodpovědně a zcela se v ní orientuje, podle obrázkové knihy si dokáže připravit veškeré suroviny, recepty studené kuchyně zvládá, ostatní postupy konzultuje s asistentem, během celého vaření i po něm udržuje čistotu, Z5 uvedl „je to nejčistotnější kuchař naší party.“ Sporák, troubu, mixér, mikrovlnku ovládá. V kuchyni rád pracuje a s chutí, nabídne pomoc i mimo rámec své služby, samostatně se zapojí. Z4 sdělil „potřebuje ujištění, není si jistý, jinak je zcela samostatný“

3) SEBEOBSLUHA - péče o zevnějšek, osobní hygiena

ústav:

zvládá – byl to základ výchovy v ústavu

období přípravy:

osobní hygienu a sebeobsluhu zvládá

chráněné bydlení:

o svoji hygienu dbá, je velice čistotný, nikdy není problém, že by musel být upozorněn na špinavé prádlo nebo na nevhodné oblečení. Umí se vkusně upravit. Sám si řekne, když potřebuje k holiči. Z3 k tomu uvedl „*umí rozlišit, co je dobré a co je špatné, ví, že mastné vlasy nejsou pěkné, proto o sebe dbá.*“ Z4 k tomu krátce sdělil „*absolutně bez problémů.*“

- 4) NAKUPOVÁNÍ - co je potřeba, nutnost nakoupit; samostatný nákup, nákup s paragonem, hospodaření s penězi

ústav:

na nákupy nechodil, počátky nákupů s doprovodem po zavedení kapesného

období přípravy:

nákup se soupisem věcí zvládá, samostatný nákup v obchodě zvládá částečně, nepozná hodnotu peněz

chráněné bydlení:

má znalosti, co v domácnosti chybí, má velký přehled, k sestavení nákupu vyžaduje podporu, Z5 uvedl „*chyba je v tom, že nečte*“, nakupovat chodí sám, ale s lístečkem. Věci pro svou potřebu (šampon, toaletní potřeby) si dokáže nakoupit bez pomoci, bez doprovodu. Z3 sdělil „*je akční, chce být chválen za věci, které se mu podaří, je to pro něj obrovská motivace.*“ Radu potřebuje s financemi, hodnotu peněz nezná. Z4 sdělil „*je šetrný, všeho si považuje, umí šetřit, přemýšlí o tom, ale hodnota peněz mu nic neříká.*“ K otázce financí Z3 uvedl „*už ví, že na autobus mu stačí drobné, na kafe v automatu deset korun, poznává peníze, s kterými často přichází do styku. Má rezervy, chce to nácvik.*“

- 5) CESTOVÁNÍ - samostatné vycházky, dodržování pravidel vycházek, cestování k lékaři, k rodině, do zaměstnání

ústav:

jen organizované výlety, zájezdy, od roku 2007- začaly vycházky za brány ústavu vždy - s doprovodem

období přípravy:

samostatné vycházky i dodržování pravidel - zvládá, ostatní – nutný doprovod

chráněné bydlení:

sám jezdí autobusem do Břežan a okolních obcí, na ostatní trasy si troufne, když je alespoň jednou projede, na delší trasy prozatím vyžaduje doprovod, naučené trasy i cestu vlakem do Znojma zvládá zcela samostatně.

- 6) KONTAKTY- s rodinou-obnovení, upevnění, návštěvy; s přirozeným prostředím – zájmy, návštěvy, komunikace v obci – využívání dostupných služeb

ústav:

zcela bez zájmu rodiny, zúčastňoval se organizovaných akcí v rámci ústavu, Z1 k tomu uvedl „*výchovu v ústavu vedly řádové sestry, některým vyplňovaly rodinu, což je jeho případ*“

období přípravy:

při kontaktu s přirozeným prostředím – doprava, využívání veřejných služeb, návštěva obchodu, návštěvy přátel, jednání s lidmi - potřebuje poradit, podpořit

chráněné bydlení:

V získávání přátel je nutná podpora, rada. Služby v obci sám využívá, tj. holič, obchody, sportovní centrum (kuželna). Objednání, zajištění služby provádí asistent. Společenských událostí v obci (dětské dny, lampionové průvody, otvírání studánky, pálení čarodějnic, závody sekaček, obecní zabijačka, rozsvěcení vánočního stromu, hody) se zúčastňuje, tak jako ostatní. Začíná se vyvíjet vztah s novým opatrovníkem. Má partnera, jak říká Z5 „*držení za ruku a pusa, čistě platonické, fyzický kontakt zavrhuje.*“ Inklinuje ke zvířatům, rád se vrací na zámek do hospodářství. Z2 uvedl „*k lidem je velice slušný, má rozvinutou sociální inteligenci, svou slušností vyrovnává to, co mu chybí.*“

- 7) ZAMĚSTNÁNÍ - snaha získat práci, pracovní rytmus, návyk

ústav:

bez zapojení, nedostává příležitost, jednoduché práce v areálu zámku,

období přípravy:

základní osvojení pracovních dovedností, používání pracovních pomůcek, plnění povinností zvládá - mírná podpora,

chráněné bydlení:

Z4 řekl „*je nejpracovitějším a po stránce práce i nejspolehlivějším a nejpečlivějším obyvatelem chráněného bydlení*“, nabídka stálého zaměstnání je přislíbena, momentálně se však čeká na posouzení zdravotního stavu, na dohody o provedení práce a brigády chodí – především se jedná o úklidové práce, práce na zahradě, pomocné práce v domácnosti. Z3 podotkl „*sám si práci nenajde, potřebuje práci vysvětlit a pak jí zvládne.*“

8) VZDĚLÁVÁNÍ - aktivity, využití možností, koníčky, zájmy

ústav:

Z1 k tomu uvedl „*do kurzu základů vzdělávání nechtěl*“, Z2 sdělil „*prostřednictvím animo a hipoterapie se realizoval*“, *byl podporován v pohybových a rytmických schopnostech, velice dobře dokáže ztvárnit pohybem*“

období přípravy:

účast na rozhodnutí ohledně vzdělávání (co a jak se budu učit) – nutná podpora, schopnost řešit problém (zapomenu peníze, ztratím se) – nutná podpora, nemá zájem o využívání technologií,

chráněné bydlení:

o vzdělávání – čtení, psaní „*nechce ani slyšet*“ jak řekl Z3, zaměstnanec Z4 uvedl „*chce více poznávání ze života, to se učit bude, to si i pamatuje*“. Naučil se ovládat částečně mobilní telefon, o obsluhu PC neprojevuje zájem, ve znalosti hodin potřebuje nácvik, „*už začíná rozlišovat i minuty*“, jak uvedl Z3, také uvedl „*pamatuje si i mé jméno, když ho vidí někde napsané, na mobilu pozná, kdo volá, číst neumí, ale připadá nám, že má fotografickou paměť*“. Jeho velkou zálibou jsou zvířata, tanec a společnost.

9) DOPROVOD A PODPORA - běžné záležitosti, úřady, samostatnost, potřeba podpory

ústav:

v rámci ústavu volný pohyb, od roku 2007 doprovody mimo ústav vždy, vyřizování záležitostí – nezapojován

období přípravy:

nutná podpora a rada při práci v kuchyni, při praní, při některých domácích pracích, při nakupování, při cestování i v ostatních záležitostech – lékař, úřady, volnočasové aktivity

chráněné bydlení:

má snahu v získání samostatnosti, ovšem v mnoha směrech si není sám sebou jist. Pokud má alespoň vzdálený dohled, je spokojený. V rámci posouzení zdravotního stavu má časté změny v lécích – nutná podpora v začátcích, „*pak pozná léky podle tvaru a barvy*“ jak uvedl Z5. V ostatních činnostech minimální podpora, Z4 řekl „*on se snaží.*“ Podporu, pomoc i doprovod nadále potřebuje v jednání s úřady, veřejnými institucemi, s návštěvami odborných lékařů, při organizování výletů.

Po přestěhování z ústavu, se v novém prostředí **uživatel U5** velmi rychle adaptoval, „*neměl žádné problémy*“ jak uvedl Z3. Získal samostatnost, svůj pokoj, o který se může starat, „*získal větší sebejistotu a motiv, že zvládá nové a nové věci* „, uvedl Z2. Všichni dotazovaní vidí zlepšení u uživatele U5 ve všech základních oblastech života. Z4 řekl „*největší pokrok sleduji ve všech směrech, cestování, vaření, zapadl sem, služba mu je šitá na míru.*“ Zaměstnanec Z3 sdělil „*může sám o sobě rozhodnout, jde, kam chce, což v ústavu neměl.*“ „*Má větší prostor pro svůj projev, je mu víc nasloucháno, nemá pevný řád, což mu vyhovuje*“ uvedl Z4. Cestuje, dojíždí za pomocnými pracemi do Břežan ke kongregaci sester, využívá místní služby a zúčastňuje se akcí v obci, má svůj pokoj, také své povinnosti, začíná žít normálním životem.

Negativní projev v chování spatřuje Z3 „*ve větší citové závislosti na asistentech, kolikrát pláče, že mu je smutno.*“

6.6 Uživatel U6

Uživatel U6, věk: 29 let, středně těžké mentální postižení, umístění v zámku Břežany: od roku 1989 – v 5 letech

Rodiče v době podání žádosti o ústavní výchovu ve výkonu trestu. Než nastoupil do ústavu, byl umístěn v dětském domově. Ve 12 letech bylo na základě diagnostiky konstatováno, že nemá schopnosti na to se vzdělávat.

Vyhodnocení kritérií:

- 1) DOMÁCÍ PRÁCE - praní, žehlení, opravy prádla, úklid vlastní domácnosti, údržba pořádku, využívání saponátů, úprava obydlí, práce na údržbě okolí domu, práce na zahrádce

ústav:

je zapojován do prací souvisejících s úklidem pokoje a vlastních věcí, dále v rámci činností na zámku vykonává práce při údržbě okolí zámku, ruční a výtvarné práce k vytvoření výzdoby prostředí

období přípravy:

v péči o šaty, při ovládání domácích spotřebičů a při úklidu a údržbě domácnosti je nutná rada, podpora

chráněné bydlení:

sám si umí vyprat i vyžehlit, zvládá to, „*dělá to ledabyle*“ řekl Z5, „*práci odbývá, já to potom udělám, říká, raději by si koupil nové, než, aby to vyprat, místo prášku a aviváže si koupil sladkosti*“ sdělil Z4. Zaměstnanec Z3 uvedl „*rozumově na to má, ale je to v jeho lenosti, prádlo se žehlit nemusí, raději ho skládá, pak sedí u televize.*“ Pokud má náladu, umí si vlastní byt uklidit poctivě, má však v zásobě hodně výmluv, aby nic dělat nemusel. Jako jediný uživatel má nyní přesně vypracovaný manuál kdy, co v domácnosti uklidit. „*Musí se hodně dohlížet, nedbá o své bydlení*“ řekl Z4, „*je manuálně zručný, ale je líný*“ uvedl Z3. Na zahrádce pracuje samostatně.

- 2) PŘÍPRAVA STRAVY - orientace v kuchyni, znalost koření, stolování, obsluha spotřebičů, vaření s podporou

ústav:

bez zapojení, nedostává příležitost,

období přípravy:

základy stolování zvládá, v ovládání domácích spotřebičů je nutná podpora, přípravu jídel zvládá samostatně, je však nutná pomoc při udržení pořádku při vaření

chráněné bydlení:

nejraději by vařil pořád, má výborné úspěchy při vaření podle obrázkového receptu, klidně zvládne i celý oběd, výborně se orientuje v kuchyni, horší je to však s pořádkem a čistotou během vaření. „*Chce vařit plně sám, dochutí, uvaří dobře*“

řekl Z4. Vaří i bez receptu, hodně si pamatuje. Z3 však uvedl „*u surovin, které víme, že mu chutnají, musí zpívat nebo se musí hlídat, aby to neujídal, jeho největší motivací je jídlo.*“ Z5 sdělil „*problém je skutečně v úklidu kuchyně, po vaření to vždy vypadá, jakoby právě vybuchla bomba.*“

3) SEBEOBSLUHA - péče o zevnějšek, osobní hygiena

ústav:

zvládá – byl to základ výchovy v ústavu

období přípravy:

osobní hygienu zvládá samostatně

chráněné bydlení:

úkony zvládá, často však trpěl infekčními problémy intimních míst, objevily se vřídky na kůži, proto se stalo nutností, kontrolovat dodržování péče o sebe, „*ví, co se patří, ale je nutnost každý večer dohlédnout*“, řekl Z3. Zaměstnanec Z4 uvedl „*argumentuje, že má alergie, že ho voda vysušuje, že přece nebude tolik za vody platit, neustále se na něco vymlouvá*“, Z5 k tomu sdělil „*nechce, je líný.*“

4) NAKUPOVÁNÍ - co je potřeba, nutnost nakoupit; samostatný nákup, nákup s paragonem, hospodaření s penězi

ústav:

neměl příležitost, od zavedení kapesného počátky nákupů, vždy s doprovodem

období přípravy:

návštěva obchodu, uskutečnění nákupu mírná podpora, v hospodaření s penězi nutná podpora

chráněné bydlení:

je dost komunikativní, proto není při nakupování problém, přehled má, „*umí číst, přečte si jídelníček a hned zjišťuje, jestli něco nechybí, jde i nakoupit*“, uvedl Z3. Pro svou potřebu si dokáže nakoupit vše „*někdy až nad míru, rád jí, takže hlavně jídlo, sladkosti*“, sdělil Z5. Hodnotu peněz zná, horší je to v oblasti šetření financí, neumí šetřit. Rád nakupuje nepotřebné věci, „*stačí mu pocit moct nakoupit*“ uvedl Z4. Podpora především v tom, aby si nakoupil, co skutečně potřebuje. Je kontrolována i cena věcí, které si nakupuje. Veškeré své úspory dokáže utratit především za jídlo. Zaměstnanec Z3 řekl „*hodně utrácí, pokud ho upozorníme, hned*

argumentuje: peníze se mají točit, na co je máme, do hrobu si je nevezmu, je to s ním těžší.“

- 5) CESTOVÁNÍ - samostatné vycházky, dodržování pravidel vycházek, cestování k lékaři, k rodině, do zaměstnání

ústav:

jen organizované výlety, zájezdy, od roku 2007- začaly vycházky za brány ústavu vždy - s doprovodem

období přípravy:

samostatné vycházky - zvládá, ostatní cestování – nutná podpora

chráněné bydlení:

v cestování nemá problém, zvládá cestovat vlakem, autobusem, k opatrovnické rodině, do zaměstnání. *„Pokud jede někam prvně, nemá problém, čte a je velmi komunikativní, dokáže se zeptat“* řekl Z4. Jezdí sám i k odborným lékařům, *„i o zprávu si řekne, on ví, má přehled, pamatuje si, v nemocnici se vyzná, zeptá se, nemá problém“* uvedl Z3.

- 6) KONTAKTY- s rodinou-obnovení, upevnění, návštěvy; s přirozeným prostředím – zájmy, návštěvy, komunikace v obci – využívání dostupných služeb

ústav:

absolutně žádný kontakt s rodinou, Z1 podotkl *„strádá z kontaktu bez rodiny, vyhledává zázemí, kontakt druhých“*, ostatní kontakty jen prostřednictvím organizovaných akcí pořádaných ústavem

období přípravy:

kontakt při vycházkách po obci, ostatní kontakty s přirozeným prostředím – menší míra podpory

chráněné bydlení:

kontakt s opatrovnickou rodinou, *„snaží se najít svou rodinu, chce najít především sourozence, zatím se mu nedaří“* sdělil Z5. *„Chce někam patřit, hledá lásku, od malička neměl ke komu, chybí mu láskyplný vztah, pociťuje, že mu chybí hlazení, mazlení, blízký kontakt“* uvedl Z4. *„Má strach z toho, jak lidé budou reagovat na jeho postižení, na to, že vyrůstal v ústavu, že je jiný. Naopak někdy, když vidí citlivější lidi, hlavně starší, dokáže zneužít to, že je postižený. On jim povídá svůj*

osud, hraje na city. Tím si od lidí získává náklonnost, ale postupně to začíná zneužívat, až ztrácí důvěru a lidi se od něj odvrací“ řekl Z3. Má platonickou lásku z jiného zařízení. Využívá dostupné služby v obci, holiče, sportovní centrum, chodí hrát kuželky. Zúčastňuje se aktivit, které se v obci konají.

7) ZAMĚSTNÁNÍ - snaha získat práci, pracovní rytmus, návyk ústav:

bez zapojení, nedostává příležitost, jednoduché práce v areálu zámku období přípravy:

základní osvojení pracovních dovedností, používání pracovních pomůcek, plnění povinností zvládá samostatně – mírná podpora

chráněné bydlení:

práci se mu podařilo najít v roce 2012, smlouva na dobu určitou v kině ve Znojmě, jednalo se o úklidové práce. Zaměstnavatel však nebyl spokojen, *„ne že by nepracoval, nebyl důsledný, na úkor práce však hovořil s lidmi, pracoval rychle, aby se mohl dívat na filmy či navštívit internet. Vzhledem k vnucování, ba až obtěžování, přes skype, přes SMS, neustále prozvánění i samotného majitele, o práci přišel“*, řekl Z3. Naskytl se i příslib dalšího zaměstnání, avšak k tomu Z4 uvedl *„neustále tam prozváněl, vnucoval se, obtěžoval, proto nakonec práci nezískal.“* V letním období měl i brigádu v zemědělství, *„tady se projevila jeho lenost, neustále se na něco vymlouval, něco vymýšlel, nakonec byla brigáda ze strany zaměstnavatele ukončena“*, uvedl Z3.

8) VZDĚLÁVÁNÍ - aktivity, využití možností, koníčky, zájmy ústav:

v roce 1992 došlo k opětovnému posouzení povinné školní docházky, *„bylo naznáno, že v rámci ústavu může vzdělávání přiměřeně rozvíjet, po zřízení kurzu pro dospělé, je začal navštěvovat“* uvedl Z1, *„má vrozený talent na zpěv, hraje podle sluchu na nástroje, toto bylo rozvíjeno“* řekl Z2

období přípravy:

účast na rozhodování, co a jak se budu učit, schopnost řešit běžné problémy (ztratím se, zapomenu peníze), rozhodování v běžném životě - nutná podpora,

chráněné bydlení:

rok dojížděl do ústavu v Břežanech, kde v roce 2011 ukončil vzdělávání – základy trivia, opakuje psaní, čtení – zapomíná, ovládá manipulaci s mobilem, píše SMS, obsluhuje PC – komunikuje přes skype, vyhledává na internetu, píše e-maily – vše se naučil sám, jezdí do keramického kroužku do ústavu, také jezdí do zpěvu, zpívá v zámecké kapele, „*přes zpěv se dostane mezi spousty lidí*“ sdělil Z5, zúčastňuje se hudebních soutěží pro hendikepované i na celostátní úrovni, po čtvrté účasti se letos v soutěži „Nad oblaka“ dostal do finále

9) DOPROVOD A PODPORA - běžné záležitosti, úřady, samostatnost, potřeba podpory

ústav:

v rámci ústavu volný pohyb, doprovody mimo ústav vždy, vyřizování záležitostí – nezapojován

období přípravy:

nutná podpora a rada při ukázkách ve vaření, praní, v cestování a dalších nových věcech

chráněné bydlení:

je velmi samostatný, spousty věcí a záležitostí dokáže zařídit i sám, podpora je nutná v oblasti očisty a údržby pořádku v pokoji, „*musíme hlídat i jídlo, popřípadě dietu, přejídá se a taky musíme dohlédnout na finanční stránku*“, řekl Z3

Po přestěhování se vyskytly problémy v soužití se skupinou, především se spolubydlícím a v udržení pořádku na pokoji, toto přetrvává. Všichni dotázaní uvedli, že **uživatel U6** má v rozvoji nejvíc plusů a minusů. Mezi plusy, oblasti pokroku, rozvoje vidí samostatné cestování, samostatné vaření, dále pak složku uvědomění svobody, volnosti, je ochoten více na sobě pracovat, dokáže vše zorganizovat naprosto samostatně, využívá komunikační techniku (PC, mobil).

Jak uvedli dotazovaní, uživatel U6 si však volnost a svobodu vyložil po svém, nerespektuje pravidla služby, ve všem vidí problém. Nedodržuje hygienu, úklidy domácnosti, společenské chování. „*Svobodu si spojuje s lhaním, krádežemi, obtěžováním druhých, těžko respektuje pravidla, slovní afekty jsou spojené s vulgaritou*“ sdělil Z1. „*Kdyby se uživatel U6 neustále neusměřňoval v dodržování určitých zásad a pravidel, svobodu by chápal jen jako užívat si, chodit po*

návštěvách“ řekl Z2. Zaměstnanec Z3 uvedl „zneužívá postižení ve svůj prospěch, dokáže prodat svůj výrobek, aby měl peníze na mlisky, je i takový, že si od lidí vyptá. Hodně se ohání svými právy, podle něj má jen práva, ale povinnosti ne. Je si vědom, co si může dovolit, ale spousta věcí porušuje, dokáže asistentům lhát.“ Z1 také sdělil „i přes problémy zvládnutí pravidel, je uživatel U6 schopen žít samostatně. Potřebuje však neustálou motivaci, podporu pracovníků a rozbor nevhodného chování.“

Na můj dotaz, zda změna má na uživatele takový vliv, že by zvládl žít v podporovaném bydlení, zaměstnanci řekli, že ano, ale s riziky *„hlavně s penězi, neumí správně hospodařit, dokázal by dělat dluhy. Rád se seznamuje také s mnoha lidmi, nerozlišuje, jací jsou, měl by nevhodné návštěvy. Riziko je opravdu vysoké“* řekl Z2.

Vzhledem k rozsahu diplomové práce nejsou uvedena veškerá data získaná v rámci výzkumného šetření, a to zejména u zbylých uživatelů.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se věnovala problematice rozvoje osobnosti mentálně postižených jedinců po přestěhování z ústavní péče do chráněného bydlení. Cílem práce bylo popsat změny v rozvoji uživatelů v souvislosti se změnou prostředí a poskytované služby. Zjistit, jak změna prostředí a změna poskytované služby pomáhá v rozvoji uživatelů při jejich začleňování.

V teoretické části jsem rekapitulovala poznatky z dostupné literatury. V první kapitole jsem se věnovala základním pojmům mentálního postižení, uvedla jsem rozdělení do stupňů a zmínila jsem charakteristiku a specifika těchto osob, zároveň jsem popsala náhled a přístup k osobám mentálně postiženým. Podstatnou část práce tvořila druhá kapitola, ve které jsem se zaměřila na oblast rozvoje osobnosti včetně popisu faktorů, které tento rozvoj ovlivňují, a to zejména v souvislosti s ústavní péčí a nových trendů v sociálních službách. Zmínila jsem i potřeby, jakožto základnu pro rozvoj, činnosti a kompetence, které na rozvoj vzájemně působí. V poslední kapitole teoretické části jsem věnovala pozornost samotné službě chráněného bydlení, především základním činnostem, které služba zajišťuje.

Na tomto teoretickém základě jsem postavila vlastní výzkumné šetření. V první části výzkumu jsem získala data o sledované organizaci, o prostředí ústavu a prostředí chráněného bydlení. Další část byla zaměřena na vyhledávání a srovnávání údajů o činnostech, které uživatelé chráněného bydlení zvládali v průběhu ústavní péče, období přípravy na přestěhování a jaké činnosti zvládají dnes. Pozorovanými byly zejména oblasti běžného normálního života, tj. domácí práce, příprava stravy, sebeobsluha, nakupování, cestování, kontakty, zaměstnání, vzdělávání a potřeba pomoci a podpory. Následně jsem získaná data porovнала a vyhodnotila vliv na rozvoj a začleňování uživatelů.

Základem vývojových změn je zrání, učení a prostředí, ve kterém člověk žije, lidé, kteří ho obklopují a aktivity, které jedinec vykonává. Uživatelé chráněného bydlení měli předpoklady pro rozvoj velmi ztížené. V ústavu byl jejich vývoj značně omezen, především z nedostatku sociálních podnětů, dostupností příležitostí, absencí kontaktů s okolním prostředím a využíváním aktivit mimo ústav. Měli omezenou komunikaci a společenský styk s okolním světem, byli v podstatě v izolaci. Možnosti rozvoje byly podřízeny řádu ústavu a postaveny na činnostech, které ústav poskytoval v rámci tehdejší legislativní úpravy, výchovné a terapeutické činnosti.

Na základě přijetí nové zákonné úpravy od roku 2007 došlo do jisté míry k uvolnění institucionálního pojetí ústavu. Začaly se otvírat brány ústavu, uživatelé začali využívat možnosti vycházek, nákupů, začali využívat dostupné služby za podpory a doprovodu. V průběhu roku 2009 absolvovali uživatelé přípravu na přechod do nové služby, na přestěhování do chráněného bydlení, na přemístění do jiné obce. Začali se učit zvládat nové věci a činnosti. Začali se učit obsluhovat domácí spotřebiče, začali s přípravou jídla, s praním svých oděvů, s nakupováním a hospodařením s penězi, s cestováním. U všech uživatelů však byla ještě nutná vysoká míra podpory.

Postupný rozvoj u uživatelů nastal až po samotném přestěhování, v životě v běžném prostředí. Tato změna prostředí a služby má na všechny uživatele pozitivní vliv. Dnes většina uživatelů samostatně zvládá bez problémů údržbu o domácnost, péči o svou osobu. S mírnou podporou a dohledem asistenta si dokáže většina připravit stravu a nakoupit. Největší změna nastala v oblasti cestování, většina uživatelů dokáže samostatně cestovat nacvičené trasy. Někteří z nich zvládají i cestování do vzdálenějších měst na jižní Moravě, jeden uživatel zvládá cestovat i za rodinou do jižních Čech. Všichni uživatelé využívají dostupné služby, navštěvují společenské akce v obci, využívají služeb kadeřnictví, švadleny, sportovního centra, kde hrají především kuželky a chodí do fitness. Většina si dokáže samostatně zajet k lékaři, do lékárny do města. Denně chodí na vycházky v obci a jejího okolí zcela bez doprovodu. Velký přínos měla změna prostředí a služby na oblast zaměstnávání. Uživatelé chodí pracovat na dohody o provedení práce, chodí na brigády. Úspěchem je, že v současné době jsou tři uživatelé zaměstnaní na pracovní smlouvu, a to na plný pracovní úvazek, dojíždí denně vlakem za prací do Znojma.

Vzhledem ke svému postižení je u všech nutná vysoká míra podpory v oblasti vzdělávání. Všichni se sice naučili ovládat mobilní telefon a využívají ho v případě problémů, ale většina z nich nemá zájem o nové technologie, většina z nich nedokáže číst a psát a nechce se tomu věnovat, většina se učí opakováním stereotypů a nácvikem nových zkušeností.

Nejvyšší míru podpory potřebují uživatelé v oblasti hospodaření s penězi, při jednání na úradech, při uplatňování práv a oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Změna prostředí a změna služby přinesla i potencionální rizika, která vyplynula z možnosti svobodného pohybu a volnosti. To je nerespektování pravidel,

obtěžování ostatních občanů nad přiměřenou míru, lži a neochota jít pomoci bez odměny.

Na základě mého výzkumného šetření jsem dospěla k názoru, že služba, tak jak je nastavena do jisté míry nahrazuje rodinné prostředí a vytváří tak soudržné společenství uživatelů. Svou rodinnou atmosférou vytváří příznivé podmínky pro rozvoj i začleňování uživatelů. V ústavních podmínkách nelze podobné prostředí simulovat.

Skladba základních činností je z mého pohledu dostatečná pro vývoj uživatele. Pro samotnou realizaci je důležitým aspektem též kvalifikovaný profesionální přístup klíčových pracovníků s notnou dávkou empatie. Vybrané činnosti zprostředkované chráněným bydlením nutí uživatele v pozitivním smyslu včleňovat se do společnosti a mají tak příznivý vliv na jeho rozvoj.

Domnívám se, že stanovený cíl jsem naplnila, popsala jsem změny v rozvoji uživatelů v souvislosti se změnou prostředí a poskytované služby. Poskytla jsem tak obraz vlivu služby, který může posloužit jako příklad dobré praxe, jako příklad zdárného začleňování osob s mentálním postižením do společnosti.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

Bednář, M. (2011a). *Manuál zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe*. Olomouc: CARITAS.

Bednář, M. (2011b). *Standardy kvality sociálních služeb*. Olomouc: CARITAS.

Bednář, M. (2012). *Kvalita v sociálních službách*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc.

Čámský, P., (2011). *Sociální služby v ČR v teorii a praxi*. Praha: Portál.

Čáp, J. (1996). *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV-nakladatelství.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Kellye Staggert Arthur, E. Jongsma, jr. (2000). *The Mental Retardation and Developmental Disability. Treatment Planner*, John Wily&Sons, INC. New York.

Kozáková, Z. (2005). *Psychopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc.

Lečbých, M. (2008). *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc.

Matoušek, O. (1999). *Ústavní péče*. Praha: SLON.

Matoušek, O. a kol. (2005). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál.

Matoušek, O. a kol. (2001). *Základy sociální práce*. Praha: Portál.

Matoušek, O. a kol. (2003a). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.

Matoušek, O. a kol. (2003b). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.

Matoušek, O. a kol. (2007). *Sociální služby. Legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál.

Michalík, J. a kol. (2007). *Metodika vzdělávání poradců uživatelů sociálních služeb*. Praha: Studio Elemen.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2002). *Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe*. Praha. MPSV.

Mühlpachr, P. (2001). *Vývoj ústavní péče*. Brno: Masarykova univerzita.

Pipeková, J. (2006). *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD.

Průcha, J., Veteška, J. (2012). *Andragogický slovník*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing.

- Rada, M. (2006). *Chráněné bydlení pro lidi s mentálním postižením*. Blansko: GRAN.
- Shaffer D., Kipp K. (2010). *Developmental Psychology: Childhood and Adolescence*, Belmont, USA.
- Slowík, J. (2007). *Speciální pedagogika*. Praha: : Grada Publishing.
- Smékal, V. (2002). *Utváření a vývoj osobnosti: Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal.
- Snášel, M. (2009). *Komplexní přístup k člověku se zaměřením na zjišťování potřeb u uživatelů sociálních služeb*. In Sborník odborných textů Spravedlnost a služba. Olomouc.
- Štěpaník J., (2003). *Umění jednat s lidmi*. Grada Publishing, a.s.
- Švarcová, I. (2006). *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Praha: Portál.
- Švarcová, I. (1999). *Základní otázky psychologie*. Pelhřimov: Speciálně pedagogické centrum Černovice.
- Tomeš, I. (2010). *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál.
- Úlehla, I. (2004). *Umění pomáhat*. Praha: SLON.
- Vágnerová, M. (2004). *Psychologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Vítová, M. in Kolektiv autorů. (2011). *Individuální plánování a role klíčového pracovníka v sociálních službách*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky.

Elektronické zdroje

- Čámský, P., Krutilová a kol.(2008): *Manuál pro tvorbu a zavádění standardů kvality poskytovaných sociálních služeb* [on-line]. Dostupné 4.2.2013 z <http://www.csspraha.cz/users_data/file/manual-standardy-kvality.pdf >
- Červenková, A., Bruthansová D.(2004): *Náklady na ústavní péči a služby podporovaného a chráněného bydlení*. [on-line]. Dostupné 10.2.2013 z <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_143.pdf >
- Grunewald, K. (2003): *Zavřete ústavy pro mentálně postižené*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z < <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/001/000182.pdf>>
- Johnová, M. (2008): *Zkušenosti s transformací ústavní péče*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z < <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/005/000637.pdf>>

Johnová, M. (2005): *Proč je třeba transformovat ústavní péči?* [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z < <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/004/000553.pdf>>

Johnová, M. (2008): *Individuální plánování pro lidi se zdravotním postižením*, [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/005/000636.pdf>

Kořínková, D. (2008): *Překážky transformace ústavní péče*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z < <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/004/000600.pdf>>

Kořínková, D. a kol. (2006): *Pracovní uplatnění klientů ústavní péče*. [on-line]. Dostupné z 20.11.2012 z < <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/000113.pdf> >

Matiaško, M. (2011): *Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením a transformace sociální péče v České republice*. Dostupné 20.11.2012 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/10700/Analyza_CRPD.pdf

MPSV (2003): *Bílá kniha v sociálních službách*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/736/bila_kniha.pdf>.

MPSV (2006): *Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb v jiné typy sociálních služeb, poskytovaných v přirozené komunitě uživatele a podporující sociální začlenění uživatele do společnosti*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/3858/Koncepce_podpory.pdf >

MPSV (2009): *Priority rozvoje sociálních služeb pro období 2009 – 2012*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7759/Priority_rozvoje_soc_sluzeb.pdf >

MPSV (2012): *Dlouhodobá vize resortu práce a sociálních věcí pro oblast sociálního začleňování*. [on-line]. Dostupné 10.2.2012 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13031/vize_SZ.pdf >

MPSV (2010): *Posuzování míry nezbytné podpory uživatelů*. [on-line]. Dostupné 10.2.2012 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8817/Doporuceny_postup_c_1_2010.doc >

MPSV (2009): *Společné doporučení ministerstva práce a sociálních věcí a veřejného ochránce práv k chráněnému bydlení*. [on-line]. Dostupné 15.2.2013 z < <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7962/02122009.pdf> >

MPSV (nedatováno): *Provozní metodika služby chráněného bydlení*. Dostupné 15.2.2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/10183/Provozni_metodika_sluzby_chranene_bydleni-Bellevue.pdf

MPSV (2009): *Kritéria transformace, humanizace a deinstitucionalizace vybraných služeb sociální péče*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7871/priloha_1B.pdf>

Mulheir G., Browne K. (2007): *De-institutionalising and Transforming Children's Services: A Guide to Good Practice*. [on-line]. Dostupné 4.10.2013 z <<http://www.crin.org/bcn/details.asp?id=14095&themeID=1003&topicID=1023>>

QUIP (2010): *Podpora řízená jednotlivcem*. [on-line]. Dostupné 4.10.2013 z <<http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/013/001600.pdf>>

Sociální revue. *Důvodová zpráva návrhu zákona o sociálních službách*. [on-line]. [cit. 2013-02-04]. Dostupné z <<http://socialnirevue.cz/item/zakon-o-socialnich-sluzbach-2005-uplny-pruvodce/category/zkratka>>

Vávrová, S.(2010): *Institucionalizace jako překážka sociální inkluze osob se zdravotním postižením*. [on-line]. Dostupné 4.2.2013 z <http://web.fhs.utb.cz/cs/docs/socialni_prace.pdf>

Vávrová, S. (2010): *Péče o seniora v rodině jako alternativa k institucionální péči*. [on-line]. Dostupné 4.2.2013 z <<http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Balogova1/index.html>>

Veřejný ochránce práv (2009): *Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <<http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/013/001589.pdf>>

Další zdroje:

Internetové stránky. www.zamekbrezany.cz a www.chranenebydlenisanov.cz

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, v účinném znění ke dni 29. 10. 2013.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v účinném znění ke dni 29. 10. 2013

Seznam obrázků, tabulek

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Schéma podmínek působících na vývoj osobnosti.....20

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Stupně mentálního postižení podle MKN – 109

Tabulka č. 2: Přehled věku, délka zaměstnání u organizace42

Tabulka č. 3: Průběh dne v denním režimu ústavu.....47

Seznam příloh

Příloha č. 1: Oslovení opatrovníků

Příloha č. 2: Návodné otázky v rozhovorech se zaměstnanci

Příloha č. 3: Prostředí ústavu

Příloha č. 4: Prostředí ústavu

Příloha č. 5: Prostředí chráněného bydlení

Příloha č. 6: Život v chráněném bydlení

Příloha č. 1

OSLOVENÍ OPATROVNÍKŮ

V Šanově dne 18. 3. 2013

Dobrý den,

jmenuji se Iveta Zifčáková a bydlím v obci Šanov na Znojemsku. Jsem studentkou druhého ročníku navazujícího magisterského studia Charitativní a sociální práce na univerzitě Palackého v Olomouci. V rámci ukončení studia jsem se rozhodla zpracovat diplomovou práci na téma: „Rozvoj osobnosti uživatelů chráněného bydlení Šanov“. Jde o práci, ve které se budu snažit vystihnout, zda služba chráněného bydlení a jakým způsobem pomáhá v rozvoji jejich uživatelů a při začleňování do běžného života. Pro vypracování této práce a pro získání podkladů a informací o uživatelích, obyvatelích chráněného bydlení, potřebuji získat Váš souhlas (souhlas opatrovníka), a to s nahlédnutím do sociální agendy (př. individuální plány, hodnocení přípravy na přechod do chráněného bydlení, sociální karty, aj.) Vašeho opatrovance.

V příloze je připravené prohlášení, které v případě vašeho souhlasu, prosím podepište a zašlete zpět na mou adresu (viz připravená obálka).

Děkuji mnohokrát za Vaší vstřícnost a ochotu.

Bc. Iveta Zifčáková

Krátká 398, Šanov

671 68 Hrabětice

Příloha č. 2

NÁVODNÉ OTÁZKY V ROZHOVORECH SE ZAMĚSTNANCI

Příklad některých otázek v rozhovorech se zaměstnanci:

Od kdy XX znáte? Od kdy s ním pracujete?

Pozorujete zlepšení u XX od přechodu do chráněného bydlení?

V jakých stránkách u XX sledujete největší pokrok?

V jakých oblastech došlo ke znatelnému rozvoji?

Myslíte si, že u uživatele XX bylo dobře, že odešel z ústavní péče do chráněného bydlení?

V čem to pozorujete nejvíce?

Myslíte, že přechod byl pro XX složitý? V čem měl problémy? Přetrvávají?

Jaký máte názor na to, že by XX měl žít v podporovaném samostatném bydlení? Myslíte, že by chtěl? Myslíte, že by to zvládl?

Způsobil přechod u XX také nějaké negativní jevy? Které pozorujete?

Příloha č. 3
PROSTŘEDÍ ÚSTAVU

Příloha č. 4
PROSTŘEDÍ ÚSTAVU

Příloha č. 5
PROSTŘEDÍ CHRÁNĚNÉHO BYDLENÍ

Příloha č. 6
ŽIVOT V CHRÁNĚNÉM BYDLENÍ

Anotace

Diplomová práce se věnuje problematice rozvoje osobnosti uživatelů po jejich přemístění z ústavní péče do prostředí chráněného bydlení. Cílem diplomové práce je popsat změny v rozvoji uživatelů v souvislosti se změnou prostředí a poskytované služby. Teoretická část práce zahrnuje základní informace o mentálním postižení, vysvětluje pojem osobnost, rozvoj osobnosti a zabývá se faktory, které osobnost ovlivňují, zejména vliv ústavní péče a nových trendů v sociálních službách. Dále se zabývá institutem chráněného bydlení. Praktická část diplomové práce je zaměřena na výzkumné šetření s cílem zjistit, jak změna prostředí a změna poskytované služby pomáhá v rozvoji uživatelů při jejich začleňování.

Klíčová slova:

Mentální postižení, osobnost, rozvoj osobnosti, ústavní péče, nové trendy v sociálních službách, začleňování, chráněné bydlení.

Annotation

This diploma thesis deals with the personality development issue of users after their relocation from institutional care to sheltered housing. The aim of this thesis is to describe changes in users' development in connection to environment changes and provided service. The theoretical part contains basic information regarding mental disability, explains the concept of personality, personality development and is concerned with the factors which influence the personality, particularly the impact of institutional care and new trends in welfare services. Further it is concerned with sheltered housing institute. The practical part of this diploma thesis is aimed at the research with the objective to determine how environment changes and changes in provided service help users with their integration.

Keywords:

Mental disability, personality, personality development, institutional care, new trends in welfare services, integration, sheltered housing.